

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Evaldo Raistensko
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studento

Magistro darbas
Ikiteisminio tyrimo terminai
Pre-trial investigation terms

Vadovas: doc. dr. Remigijus Merkevičius
Recenzentas: asist. Viktoras Dovidaitis

Vilnius, 2011

TURINYS

IŽANGA	3
I. PRIIMTINA BAUDŽIAMOJO PROCESO TRUKMĖ – BAUDŽIAMOJO PROCESO TIKSLAS IR PRINCIPAS	5
II. IKITEISMINIO TYRIMO TERMINAI	14
1. PROCESO GREITUMO PRINCIPU APIBRĖŽTAS IKITEISMINIO TYRIMO TERMINAS	14
1.1. <i>Proceso greitumo</i> principo samprata ir turinys Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje	14
1) Bylos, tyrimo sudėtingumas	18
2) Įtariamojo elgesys	23
3) Valdžios institucijų (ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro, teismo) veiksmai	27
4) Paties baudžiamojo proceso (jame taikomos procesinės prievartos ir kitų priemonių) poveikis baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens (įtariamojo) padėčiai	32
1.2. Iki 2010 m. spalio 1 d. galiojusio BPK analizė	37
2. FORMALIU LAIKO TARPU APIBRĖŽTAS IKITEISMINIO TYRIMO TERMINAS	42
2.1. Istorinis Lietuvos patyrimas galiojant 1961 m. Baudžiamojo proceso kodeksui	42
2.2. 2010 m. spalio 1 d. įsigaliojusių BPK 176 straipsnio pakeitimu apibrėžtos ikiteisminio tyrimo trukmės reglamentavimo analizė	45
3. IKITEISMINIO TYRIMO TERMINŲ LAIKYMO SI ŪŽTIKRINIMAS	51
3.1. <i>Aukštesniojo prokuroro</i> atliekama priimtinos (pagrįstos) ikiteisminio tyrimo trukmės kontrolė	51
3.2. Įtariamojo (gynėjo) skundų dėl pernelyg ilgos ikiteisminio tyrimo trukmės (ikiteisminio tyrimo vilkinimo) nagrinėjimas (BPK 215 str.)	53
IŠVADOS	57
LITERATŪROS SĄRAŠAS	58
SANTRAUKA	67
ZUSAMMENFASSUNG	68

IŽANGA

Baudžiamasis procesas yra visuomeninio gyvenimo sfera, kurioje labai aiškiai kertasi priešingi interesai: nukentėjusio asmens ir visuomenės interesas nustatyti nusikalstamas veikas padariusius asmenis ir juos teisingai nubausti bei atskiro individo (įtariamo, kaltinamo asmens) interesas į jo, kaip asmens, teisių neliečiamumą. Valstybės, siekiančios vadintis teisine, pareiga yra rasti optimalų šių interesų suderinimo variantą¹.

Nuo nusikalstamos veikos nukentėjęs asmuo paprastai pirmiausia kreipiasi į ikiteisminio tyrimo institucijas (policiją) ar prokuratūrą, tad nusikalstamos veikos aplinkybės pirmiausia paaiškėja ir imamos tirti ikiteisminiame tyrime. Nuo nusikalstamos veikos nukentėjęs asmuo tradiciškai tikisi, kad policijos pareigūnai ir prokurorai prieš jį padarytą nusikalstamą veiką ims tirti nedelsdami, jam tuoj pat bus atlyginta žala ir kaltasis asmuo sulauks pelnytų bausmės. Deja, šie nukentėjusio asmens lūkesčiai daugeliu atvejų net objektyviai nėra pagrįsti: nusikalstamos veikos aplinkybės nebūna aiškios, o ir aiškias aplinkybes reikia pagrįsti konkrečiais įrodymais (jų visuma), ikiteisminio tyrimo pareigūnai „skęsta“ tiriamose bylose, įtariamasis nėra suinteresuotas prisipažinti ir atskleisti įvykio aplinkybių ir t. t., tad ikiteisminis tyrimas užsitęsia. Kuo ilgiau tęsiasi ikiteisminis tyrimas, tuo daugiau atsiranda juo nepatenkintų, nuo ikiteisminio tyrimo trukmės savotiškai „nukentėjusių asmenų“: nukentėjusysis nepatenkintas „lėta“ ir neefektyvia baudžiamąja justicija, įtariamasis jaučiasi pernelyg suvaržytas įvairiomis prievartos priemonėmis, o visa visuomenė tegirdi apie nusikalstamumo didėjimą, menką išaiškinamumą ir t. t.

Darbo naujumas ir originalumas. Priimtinos (pagrįstos, teisingos, tinkamos ir pan.) ikiteisminio tyrimo trukmės klausimas visų pirma yra itin aktualus teisinei praktikai, siekiant atkurti žmonių pasitikėjimą baudžiamąja justicija. Praktinį šios temos aktualumą parodo ir ne taip jau retai Lietuvos valstybės Europos Žmogaus Teisių Teisme (toliau – ir EŽTT) pralaimimos bylos – didžioji dalis Lietuvai reiškiamų pretenzijų yra susijusios su pernelyg ilga proceso trukme. Šios temos aktualumą pagrindžia ir pastaruoju metu stipriai padidėjęs aukščiausių valstybės institucijų ir pareigūnų dėmesys ikiteisminio tyrimo trukmei.

Teorinį-mokslinį temos aktualumą viena vertus pagrindžia doktrinos šaltinių stoka šiuo klausimu. Kita vertus, baudžiamojo proceso moksle teorinės pozicijos akivaizdžiai

¹ GODA, G. Baudžiamasis procesas teisinėje valstybėje. *Teisės problemos*, 1994. Nr. 3, p. 11.

išsiskiria – vieni autoriai (pvz., P. Ancelis²) akcentuoja aiškiai apibrėžtų ikiteisminio tyrimo terminų naudą; kita grupė mokslininkų (pvz., BPK komentaro autoriai³) nesižavi aiškiai apibrėžtais terminais ir pabrėžia realų ir veiksmingą bendrojo *procesu greitumo* principo veikimą.

Magistro darbe stengiamasi apžvelgti šiuos teorinius ir praktinius aspektus, pristatyti savo nuomonę aktualiais klausimais. Taip pasireiškia ne tik temos aktualumas, bet ir atlikto tyrimo bei pristatomų rezultatų naujumas.

Magistro darbo tyrimo **objektas** – ikiteisminio tyrimo terminai, jų apibrėžimo baudžiamojo proceso įstatymuose būdai ir užtikrinimo problematika baudžiamajame procese.

Magistro darbo **tiksiai**:

- atskleisti ikiteisminių tyrimo terminų sampratą ir turinį,
- apžvelgti *procesu greitumo* principą Lietuvos Respublikos Konstitucijoje (toliau – ir Konstitucija) ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse (toliau – ir Baudžiamojo proceso kodeksas arba BPK),
- išnagrinėti ikiteisminio tyrimo terminų laikymosi probleminius aspektus.

Magistro darbui keliami tokie **uždaviniai**:

- jurisprudencijos ir baudžiamojo proceso doktrinos pagrindu atskleisti ikiteisminio tyrimo terminus baudžiamajame procese,
- išanalizuoti ir įvertinti su ikiteisminio tyrimo terminais susijusius probleminius BPK reguliavimo aspektus.

Magistro darbe pristatomas tyrimas pagrįstas lingvistiniu teisės normų suvokimo (aiškinimo), sisteminiu, istoriniu, loginės analizės ir kitais **tyrimo metodais**.

² Kokias spragas atskleidė Kauno įvykiai? Straipsnis. In *Lietuvos Žinios*. Laikraštis. 2009 m. lapkričio 7 d. Nr. 258 (12485) [interaktyvus] [žiūrėta 2010-09-15]. Prieiga per internetą: <http://www.lzinios.lt/lt/2009-11-07/diskusija/kokias_spragas_atскеide_kauno_ivykiai.html>.

³ Kokias spragas atskleidė Kauno įvykiai? Straipsnis. In *Lietuvos Žinios*. Laikraštis. 2009 m. lapkričio 7 d. Nr. 258 (12485) [interaktyvus] [žiūrėta 2010-09-15] Prieiga per internetą: <http://www.lzinios.lt/lt/2009-11-07/diskusija/kokias_spragas_atскеide_kauno_ivykiai.html>; taip pat Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I–IV (1–220 straipsniai). Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003.

I. PRIIMTINA BAUDŽIAMOJO PROCESO TRUKMĖ – BAUDŽIAMOJO PROCESO TIKSLAS IR PRINCIPAS

Principai paprastai apibrėžiami kaip tam tikro reiškinių (sistemos, organizacijos, teorijos, koncepcijos ir t. t.) pamatinės nuostatos, fundamentalūs pradai. Atitinkamai ir *teisės principai* – tai teisinės sistemos pamatinės nuostatos, kreipiantieji pradai, kurie dalykiškai ir logiškai apibūdina tai, kas nuo jų priklauso, t. y. determinuoja kitus reiškinius, kreipia teisinių reiškinių turinį, daro esminę įtaką visiems teisės sistemos elementams⁴. Taigi teisės principai persmelkia bei kreipia ir pačią teisę (jos nuostatas), ir teisės realizavimą.

Teisės doktrinoje išskiriama, jog teisės principai, kaip pamatinės nuostatos, atlieka bent keletą funkcijų. Visų pirma, teisės principai, užtikrindami teisės sistemos darną, jos elementų neprieštaringumą, atlieka koordinavimo / organizavimo funkciją, t. y. užtikrina, kad teisės normos konkrečioje srityje sudarys neprieštaringą visumą ir jų veikimas bus apribotas tam tikrų dėsnių / taisyklių. Be šios funkcijos teisės principai taip pat atlieka ir itin svarbų indikatorius vaidmenį – jais remiantis galima patikrinti teisiškai svarbių sprendimų teisėtumą, taip pat, ar valstybės pareigūnai veikdami nepažeidžia savo veiklos standartų, daugeliu atvejų nusakytų principais⁵. Principų normatyvinė galia pasireiškia tuo, jog jie legalizuoja ir legitimuoja teisinius sprendimus (šios savybės negali būti priskiriamos vien tik konstituciniams, kaip bendro pobūdžio kategorijoms, principams), t. y. leidžia juos įvertinti kaip teisėtus bei teisingus ir drauge daro juos teisėtus. Ir priešingai – principą pažeidžiantis veiksmas negali būti laikomas nei teisingu, nei tuo labiau teisėtu.

Baudžiamojo proceso principai – tai pagrindas, kuris formuoja baudžiamojo proceso teisės normas, jų turinį, nusikalstamų veikų tyrimo metodus, baudžiamųjų bylų nagrinėjimo tvarką, atskleidžia baudžiamojo proceso institucijų esmę ir paskirtį ir t. t. Baudžiamojo proceso principų sistemą sudaro atskiri principai: nekaltumo prezumpcijos, proceso teisingumo, proporcingumo, proceso viešumo, teisės į gynybą, proceso greitumo, valstybinės proceso kalbos, teismo nepriklausomumo ir bešališkumo, žmogaus teisių apsaugos baudžiamajame procese ir kiti principai. Kiekvienas iš šių principų, įtvirtindamas teisinės vertybes (pagarbą žmogaus orumui, asmens ir nuosavybės neliečiamumą ir pan.), kartu postuluoja ir baudžiamajame procese dalyvaujančių asmenų

⁴ JANKAUSKAS, Kęstutis. *Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucinėje jurisprudencijoje*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01 S). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2005, p. 179.

⁵ KŪRIS, Egidijus. *Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-02-02]. Prieiga per internetą: < <http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/01.pdf> >.

pareigą minėtų vertybių nepaneigti, o kaip tik priešingai, daryti viską, kad būtų užtikrintas maksimalus įmanomas jų realizavimas.

Kaip minėta, vienas svarbesnių, visuotinai pripažįstamų ir šiandieninėms visuomenėms labai aktualių baudžiamojo proceso principų yra *proceso greitumo* reikalavimas.

Lietuvos teisės doktrinoje pabrėžiama, kad ikiteisminis nusikalstamų veikų tyrimas yra veikla, kurios tiesioginė paskirtis yra greitas ir išsamus nusikalstamų veikų išaiškinimas (ištyrimas), rengiamų nusikaltimų užkardymas⁶. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas) yra ne kartą nurodęs, jog „iš Konstitucijos 118 straipsnio 1 dalies nuostatos prokurorams kyla pareiga organizuoti ikiteisminį tyrimą ir vadovauti jam taip, kad būtų surinkta objektyvi, išsami informacija apie nusikalstamą veiką ir asmenį, įtariamą padarius šią veiką, kuri *inter alia* sudarytų teisinę prielaidas teismui baudžiamojoje byloje nustatyti objektyvią tiesą ir priimti teisingą sprendimą dėl asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo“⁷. Tačiau nereikia pamiršti ir to, kad „įstatymų leidėjas turi nustatyti tokią baudžiamųjų bylų proceso tvarką, kuri sudarytų prielaidas teisėtomis priemonėmis greitai ir nuodugniai išaiškinti nusikaltimus bei juos padariusius asmenis, įkalinti kaltininkus ir, tinkamai pritaikius baudžiamąjį įstatymą, teisingai juos nubausti“⁸. Taigi, ir Konstitucinis Teismas greito bylų ištyrimo imperatyvą akcentuoja kaip vieną kertinių baudžiamojo proceso sudėtinių dalių.

Ikiteisminį tyrimą atliekančių pareigūnų ir ikiteisminį tyrimą organizuojančio prokuroro pareiga atlikti tyrimą per įmanomai trumpiausią laiką tiesiogiai įtvirtinta ir netgi detalizuota BPK 176 straipsnyje, kuriame nurodyta, kad ikiteisminis tyrimas turi būti atliktas per kuo trumpiausius terminus, taip pat įtvirtinti pagal nusikalstamos veikos sunkumą išskirti maksimalūs ikiteisminio tyrimo terminai (tiesa, šiuos terminus galima pratęsti).

Proceso greitumo principas doktrinoje dar vadinamas *nepateisinamo delsimo draudimu*, *proceso operatyvumo* reikalavimu, reikalavimu atlikti proceso veiksmus per įmanomai trumpiausią laiką, neuždelsto proceso principu ir t. t. Nepaisant pavadinimo, šio

⁶ KUKLIANSKIS, Samuelis. Ikiteisminio tyrimo teoriniai pagrindai. *Jurisprudencija*, 2005, t. 75(67), p. 8.

⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies, 234 straipsnio 5 dalies, 244 straipsnio 2 dalies, 407 straipsnio, 408 straipsnio 1 dalies, 412 straipsnio 2 ir 3 dalių, 413 straipsnio 5 dalies, 414 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 7-254.

⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 118¹, 156¹ straipsnių, 267 straipsnio 5 punkto ir 317¹ straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 80-2423.

principo esmė išlieka ta pati – nuo nusikalstamos veikos padarymo iki išaiškinimo ir bausmės paskyrimo turėtų praeiti kiek įmanoma mažiau laiko ir įtariamasis turi teisę į trumpiausią įmanomą bylos išaiškinimą⁹. Šio principo reikalavimų būtina laikytis visose proceso stadijose. Ikiteisminio tyrimo pareigūnai ir prokuroras privalo ikiteisminį tyrimą atlikti, o teismas baudžiamąją bylą išnagrinėti kuo greičiau, panaudoti visas įstatymo leistinas priemones ir būdus tam, kad procesas būtų kuo greitesnis ir baigtųsi kuo greičiau. „Nusikaltėlis turi būti nubaudžiamas greitai, nes tai trumpina beprasmiškas ir žiaurias kančias laukiant kažko nežinomo, padidinto jo vaizduotėje ir jausmuose“¹⁰. Proceso greitumo principas yra vienas iš principų, garantuojančių asmens teisę į teisingą teismą.

Kaip minėta, *proceso greitumo* principui yra pripažįstama konstitucinė reikšmė, šio principo turinys detalizuojamas ir Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Konstitucinis Teismas yra pasisakęs, jog „baudžiamojo proceso teisinis reglamentavimas neturi sudaryti prielaidų vilkinti nusikalstamų veikų tyrimo ir baudžiamųjų bylų nagrinėjimo, taip pat prielaidų baudžiamojo proceso dalyviams piktnaudžiauti procesinėmis ar kitomis teisėmis“¹¹. Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ne kartą buvo konstatuota, kad „baudžiamojo proceso santykiai įstatymu turi būti reguliuojami taip, kad būtų sudarytos teisinės prielaidos greitai atskleisti ir išsamiai ištirti nusikalstamas veikas, teisingai nubausti nusikalstamas veikas padariusius asmenis (ar kitaip pagal įstatymą išspręsti jų baudžiamosios atsakomybės klausimą), taip pat teisinės prielaidos užtikrinti, kad niekas nekaltas nebūtų nuteistas. Baudžiamojo proceso teisinis reglamentavimas neturi sudaryti prielaidų vilkinti nusikalstamų veikų tyrimo ir baudžiamųjų bylų nagrinėjimo, taip pat prielaidų baudžiamojo proceso dalyviams piktnaudžiauti procesinėmis ar kitomis teisėmis. Kitaip pasunkėtų valstybės konstitucinės priedermės teisėtomis priemonėmis užtikrinti kiekvieno asmens ir visos visuomenės saugumą, konstitucinėmis vertybėmis grindžiamą teisinę tvarką įgyvendinimas“¹².

Greito proceso principas, jo turinys yra gana plačiai aptartas ir EŽTT praktikoje. Pasak E. Šileikio, „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija yra akivaizdus žmogaus teisių ir laisvių katalogo Lietuvos Respublikos Konstitucijoje

⁹ JURKA, R., et al. *Baudžiamojo proceso principai*. Vilnius: Eugrimas, 2009, p. 187–204.

¹⁰ GODA, Gintaras. *Kardomasis kalinimas ir žmogaus teisių apsauga (lyginamoji teisinė analizė)*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas, 1995, p. 22.

¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „*Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies, 234 straipsnio 5 dalies, 244 straipsnio 2 dalies, 407 straipsnio, 408 straipsnio 1 dalies, 412 straipsnio 2 ir 3 dalių, 413 straipsnio 5 dalies, 414 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai*“. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 7-254.

¹² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „*Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 118¹, 156¹ straipsnių, 267 straipsnio 5 punkto ir 317¹ straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai*“. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 80-2423.

rengimo ir priėmimo, aiškinimo ir taikymo „įkvėpimo šaltinis“¹³. Tad, kalbant apie *procesu greitumo* principą Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos nutylėti negalima.

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 6 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad tais atvejais, kai sprendžiamas asmeniui pareikšto baudžiamojo kaltinimo klausimas, asmuo turi teisę, kad jo byla per įmanomai trumpiausią laiką [...] išnagrinėtų [...] teismas. Sekant Lietuvos ir daugelio kitų valstybių – Konvencijos dalyvių – baudžiamojo proceso doktrina, Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis įtvirtina visam baudžiamajam procesui būdingą *procesu greitumo (operatyvumo)* principą. Šis principas reikalauja užbaigti baudžiamąjį procesą per protingą (priimtina) laiką (terminą). Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis ne tik pabrėžia objektyvų teisinį principą – proceso greitumo – bet ir suteikia kaltinamajam teisę reikalauti, kad kaltės ar nekaltumo klausimas būtų išspręstas be nepateisinamo delsimo (angl. *within a reasonable time*)¹⁴. Ši kaltinamojo teisė nepriklauso nei nuo konkrečioje valstybėje egzistuojančios teisėsaugos institucijų sistemos (t. y. kaip yra organizuotos teisėsaugos institucijos), nei nuo baudžiamojo proceso formos (t. y. kaip organizuojamas ir vyksta pats baudžiamasis procesas). EŽTT yra nurodęs, jog valstybės – Konvencijos dalyvės – savo nacionalinius baudžiamuosius procesus privalo organizuoti taip, kad teismai turėtų galimybę įvykdyti šį Konvencijos reikalavimą¹⁵. Negatyvia prasme tai reiškia, kad pernelyg ilga proceso trukmė negali būti pateisinama argumentu, kad tokią ilgą proceso eigą lėmė neteisinga ar neprotinga teisėsaugos institucijų organizacija ar nuoseklus baudžiamojo proceso įstatymo nuostatų laikymasis (t. y. kad pats baudžiamojo proceso įstatymas numato tokias gremėzdiškas procedūras, kurios atima daugybę laiko ir būtent dėl to buvo pavėluota įgyvendinant teisingumą)¹⁶.

Pagal EŽTT praktiką proceso greitumo principu iš esmės siekiama keturių tikslų (ir tai parodo, kad *procesu greitumo* principas bei šį principą išreiškianti ir kartu užtikrinanti

¹³ ŠILEIKIS, Egidijus. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 210.

¹⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1997 m. liepos 1 d. sprendimas byloje *Manzoni prieš Italiją*. Pareiškimo Nr. 19218/91 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-04-18]. Prieiga per internetą:

<<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>; Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. vasario 19 d.

sprendimas byloje *Alimena prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 11910/85 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-04-14].

Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>; Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *Mori prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 13552/88 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

¹⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1997 m. lapkričio 25 d. sprendimas byloje *Zana prieš Italiją*. Pareiškimo Nr. 18954/91 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-04-20]. Prieiga per internetą:

<<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

¹⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1983 m. liepos 13 d. sprendimas byloje *Zimmermann ir Steiner prieš Šveicariją*. Pareiškimo nr. 8737/79 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-04-20]. Prieiga per internetą:

<<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

protinga (priimtina) ikiteisminio tyrimo trukmė yra ne tik baudžiamojo proceso principas, bet ir baudžiamojo proceso tikslas):

- *apsaugoti kaltinamąjį, jo teises ir asmenybę.* Proceso greitumo principas užtikrina, kad kaltinamasis ne ilgiau nei tai būtina (būtinai reikalinga) patirs suvaržymus, kurie neišvengiamai susiję su jo įtraukimu į baudžiamąjį procesą. Suvaržymais laikomos ne tik kardamosios ir kitos procesinės prievartos priemonės, kurios taikomos įtariamajam (kaltinamajam), tačiau ir (išskirtinai) nežinojimas apie būsimą proceso baigtį (netikrumo jausmas), taip pat baudžiamojo proceso nulemta ar su juo tiesiogiai ar netiesiogiai susijusi įtaka žmogaus privačiam, darbiniam ir bet kokiam kitam socialiniam gyvenimui. Neapibrėžtumo situacija vertinama kaip valstybės atsisakymas vykdyti teisingumą¹⁷.

Šiuo aspektu proceso greitumo principas saugo ir nukentėjusįjį – stengiasi užtikrinti greitą žalos atlyginimą ir pan.

Proceso greitumo principu siekiama tokių tikslų:

- *Sustiprinti pasitikėjimą baudžiamąja justicija.* Proceso greitumo principu siekiama užtikrinti ar bent jau skatinti žmonių pasitikėjimą baudžiamąja justicija. Šiuo atveju greitumo principas tarnauja dar bendresniam baudžiamojo proceso tikslui – atkurti nusikalstama veika pažeistą teisinę tvarką. EŽTT sprendimuose, priimtuose bylose *Vernillo prieš Italiją* ir *Moreira de Azevedo prieš Portugaliją*, pabrėžiama, kad reikalaujama laikytis „protingo termino“. Pagal Konvenciją teisingumas negali vėluoti, nes tai sukompromituoja baudžiamosios justicijos efektyvumą ir pagrįstumą.
- *Preveninių tikslų.* Tiek baudžiamoji teisė, tiek baudžiamasis procesas siekia prevencinio efekto ir specialiosios, ir generalinės prevencijos aspektais. Šis prevencinis poveikis orientuotas tiek į kaltinamąjį, tiek ir į visuomenę. Tad kuo daugiau laiko praeina nuo nusikalstamos veikos padarymo ar paaiškėjimo momento, tuo menkesnis yra teisinės atsakomybės šią veiką padariusiam asmeniui efektas ir tuo mažiau žmonės pasitiki teisėsauga.
- *Tiesos nustatymo.* Kuo daugiau laiko praėjo nuo nusikalstamos veikos padarymo, tuo sunkiau rasti taip vadinamą materialiąją tiesą, kurią privalu nustatyti baudžiamajame procese: sumažėja įrodomosios informacijos kokybė (dingsta pėdsakai), dingsta net noras prisidėti prie tiesos nustatymo (žmonės nepasitiki teisėsauga ir jos galimybės po daugybės laiko tinkamai įvertinti nusikaltimą). Tad greitumo principas tarnauja ir nustatant byloje tiesą.

¹⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1969 m. lapkričio 10 d. sprendimas byloje *Stögmüller prieš Austriją*. Pareiškimo Nr. 1602/62 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-04-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

EŽTT ne kartą yra pabrėžęs ir tai, jog *processo greitumo* principo nereikia (negalima) suprasti tiesmukai: šis principas nereikalauja iš baudžiamojo persekiojimo ir teisingumo institucijų vykdyti taip vadinamus *trumpus procesus*. Priešingai, jis juos draudžia. Proceso greitumo reikalavimas viso labo tik įpareigoja būti iniciatyvius ir aktyvius, tačiau visus procesinius veiksmus atlikti laikantis įstatymo nustatytos tvarkos ir procesinės formos reikalavimų, t. y. būtina elgtis taip, kaip numato baudžiamojo proceso įstatymas, tačiau be nereikalingo laiko praradimo¹⁸. Nepagrįstas baudžiamojo proceso terminų trumpinimas negali būti suderinamas su tokiu ikiteisminio tyrimo atlikimu, kai baudžiamajon atsakomybėn yra patraukiami nekalti asmenys, o būtina užtikrinti ir garantuoti visų baudžiamajame procese dalyvaujančių asmenų interesų apsaugą, taip pat nenukrypti nuo ikiteisminiam tyrimui keliamų tikslų bei uždavinių, t. y. būtina išsaugoti visų baudžiamojo proceso rėmus brėžiančių principų pusiausvyrą. Proceso greitumo principas neatleidžia teisėsaugos institucijų nuo reikšmingų bylos aplinkybių, įrodymų išaiškinimo, tačiau visi proceso veiksmai turi būti atliekami be nepateisinamo delsimo¹⁹.

Tinkamas greito proceso principo realizavimas užtikrina, jog bus tinkamai apsaugotos baudžiamojo proceso ginamos vertybės. Vertybių apsauga yra neatsiejama nuo sistemiško baudžiamojo proceso principų veikimo. Įgyvendinant greito proceso principą kartu yra įgyvendinami ir kiti baudžiamojo proceso principai, tuo pačiu ginamos baudžiamojo proceso asmenims garantuojamos pamatinės teisės. Būtent todėl valstybinės institucijos, kurios formuoja baudžiamojo proceso politiką, atlieka baudžiamąjį persekiojimą, turėtų laikytis visos principų sistemos, kitaip tariant, visų baudžiamojo proceso principų, nes sistema (principų visuma) sudaro pagrindą, kuriuo turi būti vadovujamasi baudžiamajame procese, tam, kad būtų tinkamai užtikrintos proceso dalyvių teisės. Greito proceso principo pažeidimas savaime diskredituotų atliekamą ikiteisminį tyrimą ir sudarytų prielaidas pažeisti kitus pamatinius baudžiamojo proceso principus.

Greito proceso principas tiesiogiai įpareigoja valstybės institucijas, atliekančias baudžiamąjį persekiojimą, išaiškinti visas reikšmingas bylos aplinkybes, surinkti reikšmingą bylai medžiagą ir ją kuo greičiau perduoti teismui. Tuo būdu neatitolinti bausmės vykdymo nuo nusikalstamos veikos padarymo momento, nes bausmė geriausiai savo tikslus pasiekia tuomet, kai yra paskiriama iškart po nusikalstamos veikos padarymo.

¹⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2005 m. lapkričio 10 d. sprendimas byloje *Sutimann prieš Austriją*. Pareiškimo nr. 55193/00 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-04-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

¹⁹ Калиновский, К.Б. *Быстрота (срочность) уголовного судопроизводства – есть принцип уголовно-процессуального права* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-03-19]. Prieiga per internetą: <http://www.kalinovsky-k.narod.ru/>.

Atsižvelgiant į tai, jog baudžiamasis persekiojimas savaime yra susijęs su specifiniais žmonių ir piliečių teisių bei laisvių ribojimais, kuo greitesnė proceso baigtis pati savaime yra apsaugos mechanizmas, saugantis proceso dalyvių (įtariamųjų, kaltinamųjų, liudytojų ir kitų) teises bei interesus nuo nepagrįstai ilgo jų teisių suvaržymo (laisvės ribojimai ir pan.), tuo pačiu – ir jų esminio pažeidimo. Iš proceso greitumo principo išplaukia draudimas baudžiamąjį procesą vykdančioms ir organizuojančios valstybės institucijoms vilkinti nusikalstamų veikų tyrimą ir baudžiamųjų bylų nagrinėjimą, taip pat yra mažinama prielaidų susidaryti situacijoms, kai valstybės institucijos gali piktnaudžiauti procesinėmis ar kitomis teisėmis, tuo pačiu pažeisdamos kitų baudžiamojo proceso dalyvių teises.

Proceso greitumo principas užtikrina, jog nebus pažeistos įtariamojo teisės į apibrėžtumą dėl likimo, kadangi baudžiamajam procesui prieš asmenį esant nepagrįstam, procesas turės būti nedelsiant nutraukiamas. Reikia pažymėti, jog greitai vykdomi baudžiamieji procesai skatina didesnę visuomenės pasitikėjimą teisėsaugos institucijomis, kurios vykdo baudžiamąjį persekiojimą.

Neatsietinas nuo proceso greitumo principo yra ir proceso išsamumo principas, kuris reiškia, kad būtina nustatyti visas reikšmingas aplinkybes, kurios yra svarbios grindžiant įtariamojo kaltę. Išsamumo principo pagrindinis tikslas – surinkti visus įmanomus įrodymus, neišeinant už įrodinėjamo dalyko ribų, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas. Su proceso išsamumo principu siejami ir visapusiškumo bei objektyvumo kriterijai, o teismų praktikoje – pakankamumo ir kokybiškumo. Visapusiškumo kriterijus reiškia, kad ikiteisminiame tyrime turi būti nustatytos ir įvertintos visos įtariamajam palankios ir nepalankios bylos aplinkybės, patikrintos visos versijos. Teismas turi nurodyti visus įrodymus, kuriais grindžiamos teismo išvados, motyvai, kuriais remdamasis teismas atmetė kitus byloje esančius duomenis. Išsamumo reikalavimų nepaisymas gali būti vertinamas kaip esminis baudžiamojo proceso įstatymų pažeidimas, dėl kurio teismas negali priimti teisingo sprendimo, ir taip bus pažeidžiamos įtariamojo asmens teisės į jo atžvilgiu teisingą procesą. Pakankamumo kriterijus suprantamas kaip surinktų įkalčių, faktų kiekis – surinkta teisėtais įstatyme numatytais būdais tiek, kad galima kelti pagrįstas prielaidas dėl įtariamojo asmens kaltumo. Apibendrinant galima pasakyti, kad išsamumo principas baudžiamajame procese susijęs su procese dalyvaujančių asmenų apsauga ir gynimu.

Proceso greitumo principas tiesiogiai prisideda prie tinkamo proceso išsamumo principo įgyvendinimo. Nekvestionuotina, jog itin ilgai trunkančio ikiteisminio tyrimo metu palaiapsniui prastėja surinktų įrodymų kokybė (pvz., liudytojų parodymai prabėgus

ilgesniam laikui gali būti netikslūs. Žmogus gali pamiršti, netiksliai įsiminti gyvybiškai svarbią informaciją arba net tvirtinti, kad matė tai, ko iš tikrųjų nematė, kitaip tariant, išsigalvoti, mintyse fantazuoti, palaikyti klausiančiojo poziciją, kai yra užduodami šališkai suformuluoti klausimai²⁰). Ilgas delsimas ir operatyvumo principo nepaisymas atliekant ikiteisminį tyrimą gali priversti prie to, kad svarbūs pėdsakai gali būti tiesiog sunaikinti (pvz., laiku nesurinkti įkalčiai vėliau gali tiesiog išnykti, tarkime, laiku nenuėmus pirštų atspaudų, vėliau gali nebūti prasmės tą daryti, nes gali atsirasti kitų asmenų atspaudų ir bus sunku nustatyti reikiamus. Dokumentai gali būti sunaikinti, o vaizdo medžiaga ištrinta). Ikiteisminio tyrimo metu nesurinkus daugumos įrodymų apie aplinkybes, dėl kurių asmuo yra įtariamas, negali vykti objektyvus baudžiamasis procesas, tokiu atveju jis praranda savo prasmę. Tuo pačiu yra paneigiami ir garbingo bei teisingo baudžiamojo proceso reikalavimai.

Proceso greitumo principas taip pat įpareigoja įstatymų leidėją nustatyti tokią teisinį reglamentavimą, kad baudžiamajame procese dalyvaujantiems asmenims būtų aišku, kokie terminai yra pakankami ir pagrįsti kiekvienu konkrečiu atveju.

Proceso greitumo principo svarba pasireiškia tuo, jog jis, kaip visą baudžiamąjį procesą determinuojanti pamatinė nuostata, užtikrina, jog bus tinkamai įgyvendinami baudžiamajam procesui keliami tikslai ir visiškai realizuota jo paskirtis. Galima išskirti, jog šio principo realizavimas itin svarbus pirmojoje baudžiamojo proceso stadijoje – ikiteisminiame tyrime. Būtent visiškas proceso greitumo principo realizavimas jau ikiteisminio tyrimo stadijoje sudaro pagrindą legalizuoti ir legitimuoti tolimesnius procesinius veiksmus, būtinus tinkamai baudžiamojo proceso baigčiai. Priešingu atveju, šio principo pažeidimas lemia, kad automatiškai paneigiama baudžiamąjį procesą koordinuojančių bei determinuojančių principų visuma ir konstituciniai asmens teisių apsaugos imperatyvai.

Lietuvoje įstatymų leidėjas laikosi dviejų ikiteisminio tyrimo terminų skaičiavimo būdų.

Kaip minėta, BPK 176 straipsnyje yra nustatyta, jog ikiteisminis tyrimas turi būti atliktas per kuo trumpiausius terminus. Terminų trumpumas yra apibrėžiamas dviem būdais. Pirmasis – tai konkretūs terminai, kuriais yra nustatytas aiškus laiko tarpas, per kurį turi būti atliktas konkrečios nusikalstamos veikos ikiteisminis tyrimas (pvz., BPK 176 straipsnio 1 dalies 2 punkte nustatyta, jog ikiteisminiai tyrimai dėl nesunkių, apysunkių ir neatsargių nusikaltimų turi trukti ne ilgiau nei šešis mėnesius). Antrasis – konkrečių

²⁰ HUGHES, Brian. *Psychology in court: an overview* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-03-24]. Prieiga per internetą: <<http://www.nuigalway.ie/law/GSLR/1998/art2.html>>.

terminų pratęsimas atsižvelgiant į bylos sudėtingumą, didelę apimtį ir kitas svarbias aplinkybes (BPK 176 straipsnio 2 dalis). Reikia išskirti, jog šiuo atveju ikiteisminio tyrimo terminas yra tiesiogiai ribojamas iš greito proceso principo išplaukiančių imperatyvų. Detaliau terminų trukmės pagrįstumo klausimai bus aptarti tolesniuose darbo skyriuose.

II. IKITEISMINIO TYRIMO TERMINAI

1. PROCESO GREITUMO PRINCIPU APIBRĖŽTAS IKITEISMINIO TYRIMO TERMINAS

1.1. *Proceso greitumo* principo samprata ir turinys Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje

Baudžiamojo proceso kodekse yra nemažai normų, apibrėžiančių ar lemiančių proceso trukmę. Pavyzdžiui, BPK 1 straipsnis nurodo baudžiamojo proceso paskirtį – nusikalstamos veikos turi būti atskleistos greitai. BPK 44 straipsnio 5 dalyje numatyta, kad byla turi būti išnagrinėta teismo per kuo trumpiausią laiką. Taigi, žiūrint bendrai, Baudžiamojo proceso kodekse yra įtvirtintas *proceso greitumo* reikalavimas, kuris taikomas visam procesui (tiek teismo procesui, tiek ikiteisminiam tyrimui, tiems atvejams, kai numatytas konkretus terminas, tiek tiems, kai konkretus terminas nenumatytas).

Kita vertus, BPK normose ne tik abstrakčiai kalbama apie viso proceso greitumą, bet ir *expressis verbis* yra apibrėžti reikalavimai ir konkrečiai ikiteisminio tyrimo stadijai. Pavyzdžiui, BPK 2 straipsnyje prokurorui bei ikiteisminio tyrimo įstaigoms yra priskirta pareiga atlikti tyrimą per trumpiausią laiką, BPK 176 straipsnio 1 dalyje yra numatyta bendra taisyklė, kad ikiteisminis tyrimas turi būti atliktas per kuo trumpiausius terminus, BPK 215 straipsnyje numatytas ikiteisminio tyrimo nutraukimas dėl pernelyg ilgos ikiteisminio tyrimo trukmės.

Iki 2010 m. spalio 1 d. galiojusioje BPK 176 straipsnio 1 dalies redakcijoje jokių konkrečių ikiteisminio tyrimo terminų numatyta nebuvo, o vėliau BPK 176 straipsnio 1 dalis buvo pakeista numatant konkrečius ikiteisminio tyrimo terminus, kurie priklauso nuo nusikalstamos veikos, dėl kurios vyksta ikiteisminis tyrimas, sunkumo. BPK 176 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad ikiteisminis tyrimas turi būti atliktas per kuo trumpiausius terminus, bet ne ilgiau kaip: 1) dėl baudžiamojo nusižengimo – per tris mėnesius, 2) dėl nesunkių, apysunkių ir neatsargių nusikaltimų – per šešis mėnesius, 3) dėl sunkių ir labai sunkių nusikaltimų – per devynis mėnesius. Remiantis BPK 176 straipsnio 2 dalimi, dėl bylos sudėtingumo, didelės apimties ar kitų svarbių aplinkybių numatyti terminai gali būti pratęsimi. Apribojimai ikiteisminio tyrimo termino pratęsimams nėra numatyti. Vis dėlto, jeigu ikiteisminis tyrimas tęsiasi per ilgai, jis gali

būti nutrauktas dėl pernelyg ilgos trukmės, kaip tai yra numatyta BPK 176 straipsnio 3 dalyje ir 215 straipsnyje.

Nepaisant 2010 m. spalio 1 d. įsigaliojusių BPK 176 straipsnio pakeitimų, bendrasis *ikiteisminio tyrimo per kuo trumpiausią laiką* principas liko paminėtas ir naujoje BPK redakcijoje bei neprarado savo aktualumo. Tad terminų numatymas nereiškia, kad tam tikras ikiteisminis tyrimas turi trukti tiek, kiek Baudžiamojo proceso kodekse numatyta maksimaliai, o bent jau turėtų reikšti, kad reikia stengtis nepasiekti maksimalios ribos.

Taigi, protingas (tinkamas, priimtinas) ikiteisminio tyrimo terminas Baudžiamojo proceso kodekse visų pirma apibrėžiamas per *procesą greitumo* principą ar įtariamo asmens teisę į procesą per protingą, priimtina, įmanomai trumpiausią ikiteisminio tyrimo terminą.

Teisė į procesą per protingą, priimtina, įmanomai trumpiausią terminą (angl. *trial with a reasonable time*) yra kildinama iš Konvencijos²¹ 6 straipsnio. BPK 44 straipsnio 5 dalis atkartoja Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies nuostatą, kad kai yra sprendžiamas tam tikram asmeniui pareikšto kokio nors baudžiamojo kaltinimo klausimas, toks asmuo turi teisę, kad bylą per įmanomai trumpiausią laiką viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir bešališkas teismas. Pagrindinė Konvencijos 6 straipsnio paskirtis – garantuoti baudžiamajon atsakomybėn traukiamam asmeniui, kad jo kaltės klausimas būtų sprendžiamas teisingame [kaip sinonimai vartojami terminai *sąžiningas, tinkamas* – aut. past.] procese (angl. *fair trial*). EŽTT praktikoje yra suformuluota plati sąžiningo proceso doktrina, kurioje kaip vienas iš sąžiningo proceso sudėtinių elementų minima teisė į bylos nagrinėjimą per kuo trumpiausią laiką.²² EŽTT laikosi nuomonės, kad baudžiamajon atsakomybėn traukiamo asmens teisė į bylos nagrinėjimą per kuo trumpiausią laiką yra realizuojama ne tik teismo nagrinėjimo metu, bet turi būti įgyvendinama viso proceso metu, užtikrinant, kad visas procesas, įskaitant tyrimą iki teismo, vyktų per kuo trumpiausius terminus.

Kaip matyti iš minėtų BPK ir Konvencijos straipsnių, kurie vienaip ar kitaip yra susiję su ikiteisminio tyrimo terminais, nė viename iš jų nėra *expressis verbis* nustatyta konkrečių kriterijų, kuriais remiantis turėtų būti sprendžiamas klausimas, ar ikiteisminis tyrimas buvo atliktas per kuo trumpiausią terminą ir nebuvo nepateisinamo delsimo. Tiek doktrinoje, tiek teismų praktikoje pernelyg ilga ikiteisminio tyrimo trukmė siejama su kiekvienos konkrečios nusikalstamos veikos ir konkretaus ikiteisminio tyrimo atlikimo

²¹ 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7 (aktuali redakcija) *Valstybės žinios*: 2000, Nr. 96-3016.

²² Plačiau apie tai CLAYTON, R.; TOMLINSON, H. *Fair trial rights*. Reprinted from *The law of human rights*. Didžioji Britanija: Oxford University press, 2001, p. 88–122.

aplinkybėmis. Pavyzdžiui, EŽTT laikosi pozicijos, kad „proceso termino priimtinumas (angl. *reasonableness*) turi būti vertinamas ne abstrakčiai, o atsižvelgiant į konkrečios bylos aplinkybes“²³ ir į sprendžiamų klausimų reikšmę pareškėjui²⁴. Ši taisyklė galioja visam procesui, *inter alia* ir ikiteisminio tyrimo stadijai.

BPK komentare pateikiamas paaiškinimas, kada laikoma, kad ikiteisminis tyrimas nėra atliktas per kuo trumpiausius terminus. Laikoma, kad ikiteisminis tyrimas nėra atliktas maksimaliai greitai, kai ikiteisminio tyrimo trukmė yra neadekvati atliktų ikiteisminio tyrimo veiksmų kiekiui, jų sudėtingumui. Taip pat pažymima, kad ilga ikiteisminio tyrimo trukmė negali būti pateisinta mažu ikiteisminio tyrimo pareigūnų skaičiumi, nepakankamu jų materialiniu aprūpinimu, netinkama kvalifikacija ar panašiomis priežastimis. Tai reiškia, kad ikiteisminiams tyrimams, kurių metu jau yra nustatyti įtariamieji, turi būti taikomi didesni proceso greitumo reikalavimai²⁵.

Be to, tai sietina su tuo, kad valstybė negali teisintis pažeidusi įtariamojo teises dėl pačios valstybės nesugebėjimo tinkamai organizuoti ikiteisminio tyrimo subjektų darbą. Įtariamasis ikiteisminio tyrimo metu patiria įvairaus pobūdžio suvaržymus ir neapibrėžtumą dėl ateities, dėl prieš jį atliekamo baudžiamojo persekiojimo jis savaime yra prastesnėje padėtyje negu valstybė, todėl valstybė, pavyzdžiui, vien nepakankamo materialinio aprūpinimo negali naudoti kaip argumento ikiteisminiam tyrimui vilkinti.

Pabrėžtina, kad ikiteisminio tyrimo trukmės ribojimas turi būti siejamas pirmiausiai su įtariamojo teisių užtikrinimu. Dėl šios priežasties BPK 215 straipsnyje numatyta, kad jei per šešis mėnesius po pirmosios įtariamojo apklausos ikiteisminis tyrimas nebaigiamas, įtariamasis, jo atstovas ar gynėjas gali paduoti skundą ikiteisminio tyrimo teisėjui dėl ikiteisminio tyrimo vilkinimo. Šešių mėnesių termino pradžia siejama su pirmąja įtariamojo apklausa todėl, kad ilgas procesas neigiamus padarinius kelia tada, kai proceso metu tam tikras asmuo, įvardytas kaip įtariamasis, turi laukti, kaip išsispręs jo likimas²⁶. Šios nuostatos laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Pavyzdžiui, kasacinėje nutartyje Nr. 2K-390/2009 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pabrėžė įtariamųjų atsiradimo ikiteisminiame tyrime laiką, o ne apskritai ikiteisminio tyrimo trukmę: „baudžiamoji byla dėl nuteistųjų padarytų vagysčių buvo iškelta 2002 m. spalio 21 d.,

²³ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. spalio 10 d. sprendimas byloje *Graužlys prieš Lietuvą*. Pareiškimo nr. 36743/97 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-10]. Prieiga per internetą:

<<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

²⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. gruodžio 21 d. sprendimas byloje *Jablonski prieš Lenkiją*. Pareiškimo nr. 33492/96 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

²⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I–IV (1–220 straipsniai). Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003, p. 451.

²⁶ GODA, G., et al. *Baudžiamojo proceso teisė*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005, p. 339.

tačiau pranešimai apie įtarimus dėl šių nusikalstamų veikų D. S., A. M., L. Ž., S. J., T. V. įteikti 2007 metais, E. J. – 2005 metais. Apkaltinamasis nuosprendis priimtas 2008 m. rugsėjo 29 d. Atsižvelgdama į tai, kad nagrinėjama baudžiamoji byla yra pakankamai sudėtinga, kolegija neturi pagrindo konstatuoti, jog byloje būtų nepateisinamų procesinių delsimų, leidžiančių išvelgti teisės į bylos išnagrinėjimą per kuo trumpiausią laiką pažeidimą²⁷.

Vis dėlto, negalima teigti, kad pernelyg ilga ikiteisminio tyrimo trukmė yra susieta būtent su šešių mėnesių laikotarpiu, kadangi, kaip jau minėta, terminas skaičiuojamas ne nuo ikiteisminio tyrimo pradžios, o nuo pirmosios apklausos, kurios laikas (t.y. kada ji turi įvykti), išskyrus atvejus, kai įtariamasis yra sulaikytas, nėra konkrečiai nustatytas. Be to, šis terminas yra tik pagrindas paduoti skundą, kas savaime nesuponuoja ikiteisminio tyrimo nutraukimo. Taigi, dar kartą galima reziumuoti, kad pernelyg ilga ikiteisminio tyrimo trukmė visada yra vertinama atsižvelgiant į konkrečią situaciją, o ne vien tik laiko tarpą.

Teismas, išanalizavęs konkrečią situaciją, sprendžia, ar tam tikrus veiksmus ar neveikimą galima pripažinti ikiteisminio tyrimo vilkinimu, taigi ir proceso greitumo principo pažeidimu. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kasacinėje nutartyje yra nurodęs, kad tam tikri ikiteisminio tyrimo veiksmų atlikimo momentai gali būti laikomi ne vilkinimu, o tiesiog tyrimo taktikos klausimais, o liudytojų apklausa, kasatoriaus nuomone, nepagrįstai ilgam laikui, taip pat kitų tyrimo veiksmų lėtas atlikimas nėra besąlygiškas ikiteisminio tyrimo vilkinimo požymis²⁸.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ir EŽTT laikosi nuomonės, kad nagrinėjant, ar konkretaus baudžiamojo proceso (*inter alia* ikiteisminio tyrimo) terminas atitinka įmanomai greičiausio termino kriterijų, atsižvelgiama į šias aplinkybes:

- konkrečios bylos, tyrimo sudėtingumą,
- baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens elgesį,
- valdžios institucijų (ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro, teismo) elgesį,
- baudžiamojo proceso (jame taikytų prievartos ir kitų priemonių) poveikį baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens padėčiai²⁹.

Sprendamas šiuos klausimus Lietuvos Aukščiausiasis Teismas atsižvelgia į EŽTT jurisprudenciją. Pavyzdžiui, kasacinėje nutartyje Nr. 2K-737/2007 Lietuvos

²⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. spalio 20 d. kasacinė nutartis b/b Nr. 2K-390/2009.

²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 18 d. kasacinė nutartis b/b Nr. 2K-331/2008.

²⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1981 m. gegužės 6 d. sprendimas *Buchholz prieš Vokietiją*. Pareiškimo nr. 7759/77 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-04]. Prieiga per internetą:

Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad „įvertinus šias aplinkybes bei tai, kad apkaltinamasis nuosprendis byloje buvo priimtas greičiau nei per vienerius metus po nusikalstamos veikos padarymo, darytina išvada, kad Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje, BPK bei kituose teisės aktuose įtvirtinta kaltinamojo teisė reikalauti, kad byla būtų išnagrinėta per kuo trumpiausią laiką, nebuvo suvaržyta“.³⁰

Kiekviena iš šių aplinkybių turėtų būti vertinama atskirai, nustatant, kokią įtaką ji padarė bendrai ikiteisminio tyrimo trukmei, taip pat įvertinama ir visų šių aplinkybių visuma. Toliau darbe siekiama atskleisti šių kriterijų turinį.

1) Bylos, tyrimo sudėtingumas

Neginčijama aksioma, kad sudėtingų bylų tyrimas reikalauja ilgesnio laiko tarpo nei paprastų bylų tyrimas. Pavyzdžiui, EŽTT kelių eismo taisyklių³¹ ir viešosios tvarkos pažeidimo³² bylų, bylų dėl šmeižimo, kuriose nereikia atlikti daug tyrimo veiksmų,³³ nelaiko sudėtingomis. Taigi, ir ikiteisminiai tyrimai tokio pobūdžio bylose neturėtų būti labai ilgi. Priešingai, ekonominės, finansinės³⁴, sukčiavimo³⁵ bylos, bylos dėl kelių asmenų nužudymo teroristinio akto metu³⁶, dėl nusikaltimų, susijusių su teroristinių

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 27 d. kasacinė nutartis b/b Nr. 2K-737/2007.

³¹ Europos žmogaus teisių Komisijos 1984 m. kovo 12 d. išvada byloje *Marijnissen prieš Nyderlandus*. Pareiškimo nr. 9193/80.

³² Europos Žmogaus Teisių Teismo 1982 m. gruodžio 10 d. sprendimas byloje *Foti ir kiti prieš Italiją*. Pareiškimų nr. 7604/76; 7719/76; 7781/77; 7913/77 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

³³ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1982 m. gruodžio 10 d. sprendimas byloje *Corigliano prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 8304/78 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>, Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *Mori prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 13552/88 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

³⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1982 m. liepos 15 d. sprendimas byloje *Eckle prieš Vokietiją*. Pareiškimo nr. 8130/78 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>; Europos Žmogaus Teisių Teismo 1990 m. spalio 23 d. sprendimas byloje *Huber prieš Šveicariją*. Pareiškimo nr. 12794/87 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>; Europos Žmogaus Teisių Teismo 1989 m. liepos 24 d. sprendimas byloje *Haudschildt prieš Daniją*. Pareiškimo nr. 10486/83 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

³⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. liepos 27 d. sprendimas byloje *von Hoffen prieš Lichtenšteiną*. Pareiškimo nr. 5010/04 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

³⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. gruodžio 11 d. sprendimas byloje *Carbonara ir Ventura prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 24638/94 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

organizacijų veikla³⁷, ar susiję su nacionaliniu saugumu³⁸ ir pan. laikomos ypač sudėtingomis, todėl pripažįstama, kad joms iširti reikia ilgesnio laikotarpio.

Bylos sudėtingumas vertinamas atsižvelgiant į visus bylos aspektus. Tai gali būti susiję tiek su fakto, tiek su teisės klausimais³⁹.

EŽTT, vertindamas bylos sudėtingumą, atsižvelgia į padarytų nusikalstamų veikų skaičių, aplinkybių, kurias reikia nustatyti, prigimtį, įrodymų kiekį ir jų rinkimo sudėtingumą, tarptautinio elemento buvimą, kaltinamųjų ir liudytojų skaičių, bylos sąsajas su kitomis bylomis, kitų asmenų įtraukimą į procesą⁴⁰ ir pan. Kalbant apie teisinius bylos aspektus, svarbūs gali būti teisės aktų pakeitimai, turintys reikšmės vertinamam procesui, šalies politinės ir (ar) ekonominės sistemos reformos, kelių procesų tarpusavio sąryšis, kelių bylų sujungimas, išskylančių teisės klausimų sudėtingumas ir kt.⁴¹

Nusikalstamų veikų skaičius yra vienas iš pirmųjų sudėtingos bylos požymių. Tam, kad byla būtų pripažinta sudėtinga, nereikia kokio nors išskirtinio veikų skaičiaus. Tai gali būti ir keletas ar keliolika nusikalstamų veikų (pavyzdžiui, 8 nusikalstamos veikos⁴²) ir keli šimtai nusikalstamos veikos epizodų (pavyzdžiui, 607 teroristinės veiklos epizodai⁴³). Tačiau tai nereiškia, jog jei nusikalstama veika yra sudėtinga, ją galima tirti ar nagrinėti neribotą laiką. Tam tikri laiko rėmai egzistuoja ir sudėtingose bylose, šių veikų tyrimas ir nagrinėjimas negali būti beribis⁴⁴. Taigi, net jeigu padaryta labai daug veikų, tinkama ikiteisminio tyrimo trukmė yra toks laikotarpis, kuris yra adekvatus tiek veikų

³⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas byloje *Akçakale prieš Turkiją*. Pareiškimo nr. 59759/00 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

³⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1993 m. vasario 25 d. sprendimas byloje *Dobbertin prieš Prancūziją*. Pareiškimo nr. 13089/87 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

³⁹ *Length of Court Proceedings in the Member States of the Council of Europe Based on the Case-Law*. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). This report has been adopted by the CEPEJ at its 8th plenary meeting (Strasbourg, 6–8 December 2006). p. 12

⁴⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *Triggiani prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 13509/88 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>; Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *Manzoni prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 11804/85 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>; Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 vasario 19 d. sprendimas byloje *Angelucci prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 12666/87 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>; Europos Žmogaus Teisių Teismo 1992 m. vasario 27 d. sprendimas byloje *Diana prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 11898/85 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05] Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>> ir kt.

⁴¹ NEVERA, A., JURGELAITIENĖ, G. Per ilga baudžiamojo proceso trukmė ir teisinės gynybos priemonės. In *Verslo ir teisės aktualijos*. 2009, t. 4, p. 167.

⁴² Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. birželio 27 d. sprendimas byloje *Simonavičius prieš Lietuvą*. Pareiškimo nr. 37415/02 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

⁴³ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1996 m. kovo 25 d. sprendimas byloje *Mitap ir Muftuoglu prieš Turkiją*. Pareiškimo nr. 15530/89, 15531/89 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

⁴⁴ *Mitap ir Muftuoglu prieš Turkiją* byloje EŽTT pripažino bylos sudėtingumą, tačiau konstatavo, kad 14 metų trukęs procesas neatitinka proceso per įmanomai trumpiausią terminą reikalavimo.

skaičiui, tiek jų sudėtingumui. Taip pat reikia atsižvelgti ir į tai, kad net jeigu yra padarytos kelios nusikalstamos veikos, jų aplinkybės gali būti pakankamai aiškios, taigi gali nebūti ir ypatingo pagrindo ilginti ikiteisminį tyrimą arba gali būti pagrindas tam tikram ikiteisminio tyrimo trukmės padidėjimui, tačiau bet kuriuo atveju jis turi būti proporcingas ir adekvatus konkrečiai situacijai.

Kelių įtariamųjų buvimas paprastai yra pagrindas pripažinti, kad ikiteisminis tyrimas yra daugiau ar mažiau sudėtingas. Vis dėlto, reikia atsižvelgti ne tik į tai, kad yra keli įtariamieji, tačiau ir į tai, koks konkrečiai yra jų skaičius. Manytina, kad jei įtarimai yra pareikšti dviem ar trim asmenims, toks jų skaičius be papildomų aplinkybių neturi lemiamos reikšmės laikyti ikiteisminį tyrimą sudėtingu.⁴⁵ Jei įtarimai yra pareikšti bent keturiems asmenims, pripažintina, kad toks įtariamųjų skaičius daro ikiteisminį tyrimą pastebimai sudėtingesnį, todėl toks įtariamųjų skaičius gali būti pripažintas aplinkybe, dėl kurios ikiteisminis tyrimas galėjo teisėtai pailgėti.

Kita vertus, tam tikrais atvejais, kai būtina išvengti proceso vilkinimo, gali atsirasti ir kompetentingų institucijų pareiga atskirti arba sujungti ikiteisminius tyrimus. Svarbu tai, kad ikiteisminių tyrimų atskyrimas ar sujungimas negali būti savitiksliis. Jis turi būti atliekamas teisingumo vykdymo sumetimais, siekiant paspartinti ikiteisminį tyrimą ir pan. Visada turi būti ieškoma tinkamos pusiausvyros tarp teisingumo vykdymo būtinumo ir proceso operatyvumo. Ieškant dviejų minėtų aspektų pusiausvyros, valstybė turi tinkamai spręsti bylų atskyrimo ir sujungimo klausimus. Būtinybė tai daryti gali kilti tiek ikiteisminiame tyrime, tiek ir teismo nagrinėjimo metu.

Neabejotina, kad dažniausiai procesą galima paspartinti ikiteisminius tyrimus atskiriant. Šis poreikis gali kilti tada, kai yra daug įtariamųjų.⁴⁶ Vis dėl to, ši būtinybė gali kilti ir dėl kitų priežasčių, pavyzdžiui, dėl tam tikrų įtariamųjų slapstymosi.⁴⁷ Be to, dalis įtariamųjų gali bendradarbiauti su ikiteisminį tyrimą atliekančiais pareigūnais, o kiti – priešingai. Taigi visais atvejais reikia vertinti konkrečią situaciją ir remiantis ja nuspręsti, ar ikiteisminių tyrimų sujungimas ar atskyrimas gali pasitarnauti tiek efektyvesniam ikiteisminiam tyrimui, tiek mažinant proceso trukmę.

⁴⁵ ŠTARIENĖ, L. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją: teisės į teisingą teismą taikymo apimtis ir garantijos pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalį*. Monografija. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 316.

⁴⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. gegužės 23 d. sprendimas byloje *Kiper prieš Turkiją*. Pareiškimo nr. 44785/98 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

⁴⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2004 m. kovo 30 d. sprendimas byloje *Merit prieš Ukrainą*. Pareiškimo nr. 66561/01 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

Ikiteisminio tyrimo metu prokuroras turi įgaliojimus priimti sprendimą dėl ikiteisminių tyrimų sujungimo ar atskyrimo, kas yra numatyta BPK 170 straipsnio 4 dalies 1 punkte. BPK nenumato atvejų, kada prokuroras turėtų priimti sprendimą sujungti ar išskirti tyrimus. Tokie atvejai yra numatyti Rekomendacijose dėl nusikalstamų veikų tyrimų sujungimo ir atskyrimo, patvirtintose generalinio prokuroro 2004 m. sausio 29 d. įsakymu Nr. I-20, (toliau – Rekomendacijos). Jose nurodyta, kad prokuroras gali (bet neprivalo) priimti sprendimą dėl tyrimų sujungimo ar atskyrimo (nutarimą sujungti tyrimus arba atskirti tyrimus), siekdamas greitesnio ir išsamesnio nusikalstamų veikų ištyrimo. Taigi, nusikalstamų veikų tyrimų sujungimas ar atskyrimas neturi pakenkti nei greitam, nei išsamiam nusikalstamų veikų atskleidimui. Vienas iš atvejų, kai prokurorui rekomenduojama priimti sprendimą dėl atskirai pradėtų ir atliekamų tyrimų sujungimo arba dėl tyrimų atskyrimo, tai situacija, kai toks tyrimų sujungimas arba atskyrimas padėtų greičiau ir išsamiau ištirti nusikalstamas veikas (Rekomendacijų 2, 3, 4.4 ir 7.3 punktai). Taigi, baudžiamojo proceso teisėje tyrimų sujungimo ir atskyrimo institutas *inter alia* laikytinas viena iš priemonių, kuria siekiama optimizuoti ikiteisminio tyrimo terminus.

Bylos sudėtingumas priklauso ir nuo duomenų apie nusikalstamą veiką (ne)buvimo ar jų gausos. Bylos sudėtingumą gali lemti didelė būtinų ištirti duomenų apimtis, taip pat jų buvimas užsienio valstybėse (tarptautinis elementas). Duomenų buvimas užsienio valstybėse dažniausiai suponuoja tarptautinio teisinio bendradarbiavimo būtinybę. Tačiau ar ši aplinkybė gali pateisinti ilgesnį procesą, priklauso nuo kompetentingų institucijų elgesio sprendžiant su šiuo aspektu susijusias problemas.⁴⁸

Irodymų gausa ar stoka taip pat turi įtakos bylos sudėtingumui. Vertinant bylą, kurioje įrodymų daug, pavyzdžiui, kelios dešimtys ar net keli šimtai liudytojų, daug kaltinamųjų, bet kokiu atveju turi būti nustatyti reikšmingi valstybės institucijų delsimai.⁴⁹ Bylos sudėtingumas įrodymų stokos aspektu gali būti pripažįstamas dėl to, kad byloje nėra liudytojų, kaltinamieji kaltina vienas kitą, yra pagrįstų įtarimų, kad tiriama veika turi sąsają su kitomis viena iš bendrininkų inkriminuojamomis veikomis ir panašiai.⁵⁰ Visi EŽTT paminėti aspektai, kurie vienaip ar kitaip yra susiję su įrodomąja medžiaga ir turi įtakos pripažįstant bylą sudėtinga, yra svarbūs nustatant, ar ikiteisminio tyrimo trukmė

⁴⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. gegužės 23 d. sprendimas byloje *Van Pelt prieš Prancūziją*. Pareiškimo nr. 31070/96. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. lapkričio 8 d. sprendimas byloje *Sari prieš Turkiją ir Daniją*. Pareiškimo nr. 21889/93 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

⁴⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2004 m. rugpjūčio 14 d. sprendimas byloje *Marszal prieš Lenkiją*. Pareiškimo nr. 63391/00 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

⁵⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1992 m. spalio 12 d. sprendimas byloje *Boddaert prieš Belgiją*. Pareiškimo nr. 12929/87 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

atitinka reikalavimą, kad ikiteisminis tyrimas turėtų būti atliktas per įmanomai trumpiausią terminą, nes būtent ikiteisminio tyrimo metu gaunama absoliuti dauguma duomenų, reikšmingų bylos tyrimui ir nagrinėjimui.

EŽTT jurisprudencija šiuo klausimu reikšminga ne tik tuo, kad viso proceso trukmė priklauso nuo turimų įrodymų, tačiau ir atskirai nagrinėjant ikiteisminio tyrimo trukmę. Ikiteisminio tyrimo trukmė yra neabejotinai susijusi su turimų duomenų kiekiu, jų išsamumu, galbūt ir turimų duomenų prieštaravimais, kai procese dar nėra įrodymų, kurie atsiranda tik teisme, bet jau yra duomenų apie galbūt padarytą nusikalstamą veiką. Tai sietina su tuo, kada prokuroras gali užbaigti ikiteisminį tyrimą ir surašyti kaltinamąjį aktą. Remiantis BPK 218 straipsnio 1 dalimi, prokuroras tik įsitikinęs, jog ikiteisminio tyrimo metu surinkta pakankamai duomenų, pagrindžiančių įtariamą kaltę dėl nusikalstamos veikos padarymo, paskelbia įtariamajam, o jo gynėjui, nukentėjusiajam, civiliniam ieškovui, civiliniam atsakovui ir jų atstovams praneša, kad ikiteisminis tyrimas pabaigtas ir jie turi teisę susipažinti su ikiteisminio tyrimo medžiaga bei pateikti prašymus papildyti ikiteisminį tyrimą.

Vertinant, ar ikiteisminis tyrimas buvo sudėtingas, gali būti atsižvelgiama ir į liudytojų bei nukentėjusiųjų skaičių. Pavyzdžiui, EŽTT 80 liudytojų laiko pakankamai dideliu kiekiu, kad byla taptų sudėtinga.⁵¹

Vertindamas aptartus aspektus, EŽTT ne vienoje byloje yra pripažinęs, kad tuo atveju, kai byla yra sudėtinga, o valstybė nėra kalta dėl nepateisinamo delsimo, Konvencija nepažeidžiama. Pavyzdžiui, kalbant apie viso proceso trukmę, byloje *Kuolelis, Bartoševičius, Burokevičius prieš Lietuvą* EŽTT, atsižvelgdamas į tai, kad bylos pradžioje buvo 49 kaltinamieji, apklausta daugiau kaip 3000 liudytojų, daugiau nei 1000 nukentėjusiųjų, atlikta daugiau kaip 1000 įvairių ekspertizių, o įrodymai sudarė 332 tomus, 6 metų ir 6 mėnesių bylos trukmė buvo laikoma pagrįsta ir nepažeidžianti Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies.⁵² Tokios pačios pozicijos turėtų būti laikomasi ir sprendžiant, ar tam tikras ikiteisminis tyrimas buvo sudėtingas ir ar tai gali būti ilgos ikiteisminio tyrimo trukmės pateisinimu.

⁵¹ ŠTARIENĖ, L. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją: teisės į teisingą teismą taikymo apimtis ir garantijos pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalį*. Monografija. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 316.

⁵² ŠTARIENĖ, L. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją: teisės į teisingą teismą taikymo apimtis ir garantijos pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalį*. Monografija. – Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 317.

Pažymėtina, kad nors byla ir yra sudėtinga, teismas nebūtinai turi pripažinti, kad ilgas ikiteisminis tyrimas buvo pateisinamas, atsižvelgdamas ir į institucijų bei paties įtariamojo elgesį, jo padėtį⁵³.

2) Įtariamojo elgesys

Kaip viso proceso, taip ir ikiteisminio tyrimo trukmei, neabejotinai turi įtakos paties įtariamojo elgesys. EŽTT išskiria tam tikrus baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens elgesio aspektus, kurie tiriami sprendžiant, ar šio asmens elgesys nulėmė ilgą proceso trukmę:

- naudojimasis procesinėmis teisėmis,
- bendradarbiavimo su baudžiamojos persekiojimo įstaigomis ir pareigūnais pakankamumas,
- sąmoningas trukdymas procesui.⁵⁴

Nagrinėjant, ar ikiteisminio tyrimo trukmė nebuvo pernelyg ilga, šie įtariamojo elgesio aspektai taip pat yra labai svarbūs. Įtariamasis gali ilginti ikiteisminio tyrimo trukmę tyčia, siekdamas užvilkinsi tyrimą, arba netyčia, naudodamas visas įmanomas teisinės priemonės savo teisėms ginti.⁵⁵ Remiantis EŽTT praktika turi būti atsižvelgiama į tai, kaip ir kokiomis procesinėmis teisėmis ikiteisminio tyrimo metu naudojosi įtariamasis, ar pakankamai bendradarbiavo su baudžiamojos persekiojimo įstaigomis ir jų pareigūnais, ar įtariamasis sąmoningai bandė trukdyti tyrimui, vilkinti jo eigą. Bet kokiu atveju aišku, kad tie laikotarpiai, kuriuos sąlygojo įtariamojo ar jo gynėjo elgesys (pvz., laikas, skirtas įtariamojo skundams išnagrinėti), negali būti „ikaltinamas“ valstybei.

Nors nevisiškai tais aspektais, kuriuos akcentuoja EŽTT, tačiau ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra nurodęs, kad tam tikrose ribose ikiteisminio tyrimo trukmę gali reguliuoti ir pats įtariamasis, pavyzdžiui, pasinaudodamas BPK 215 straipsnyje numatyta teise paduoti skundą. Jei asmuo šia teise nepasinaudoja, taip pat nereiškia nušalinimų prokurorui, vadinasi, tinkamu laiku jis nepasinaudojo jam

⁵³ ŠTARIENĖ, L. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją: teisės į teisingą teismą taikymo apimtis ir garantijos pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalį*. Monografija. – Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 316.

⁵⁴ STRAVOS, S. *The guarantees for accused persons under Article 6 of the European Convention on Human Rights. An Analysis of the Application of the Convention and a Comparison with Other Instruments*. Nyderlandai: Martinus Nijhoff Publishers, 1993, p. 94

⁵⁵ ŠTARIENĖ, L. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją: teisės į teisingą teismą taikymo apimtis ir garantijos pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalį*. Monografija. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 322–323.

suteiktomis priemonėmis siekti ikiteisminio tyrimo trukmės sutrumpinimo.⁵⁶ Pavyzdžiui, vienoje iš nutarčių Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pabrėžė, kad „BPK 176 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad jeigu ikiteisminis tyrimas tęsiasi ilgai, ikiteisminio tyrimo teisėjas, gavęs įtariamojo ar jo gynėjo skundą, gali priimti BPK 215 straipsnyje numatytus sprendimus, o BPK 215 straipsnyje numatyta ikiteisminio tyrimo nutraukimo dėl pernelyg ilgos ikiteisminio tyrimo trukmės galimybė. Nei G. J., nei jo gynėjas šia galimybe nepasinaudojo ir nesikreipė į ikiteisminio tyrimo teisėją dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo. Tai dar kartą rodo, kad ikiteisminio tyrimo metu G. J. teisės nebuvo pažeistos“.⁵⁷

Nusikalstamos veikos padarymu įtariamasis asmuo neturi pareigos bendradarbiauti su valstybės institucijomis ir padėti joms greitinti baudžiamosios bylos tyrimo procesą, jam taip pat negali būti priekaištaujama dėl to, kad jis naudojosi nacionalinėje teisėje numatytomis teisinės gynybos priemonėmis. Vertinant įtariamojo elgesį, svarbią reikšmę turi ir jo gynėjų elgesys. Tačiau, kaip minėta, jei procesinius delsimus ikiteisminio tyrimo metu didžiąja dalimi lėmė įtariamojo ar jų gynėjų elgesys, valstybė neatsako už ilgą proceso trukmę.

Įtariamasis turi teisę naudotis visomis procesinėmis priemonėmis, kurias jam suteikia baudžiamąjį procesą įstatymas. Būtina paminėti ir EŽTK 13 straipsnyje įtvirtintą teisę į veiksmingą teisinę gynybą. Šis straipsnis jokių būdu negali būti aiškinamas taip, lyg neturėtų būti taikomas ikiteisminiuose tyrimuose dėl pernelyg ilgos proceso trukmės. Tokiu atveju ilgainiui EŽTK sukurta apsaugos schema gerokai susilpnėtų tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygiu.⁵⁸

Vis dėlto, naudodamasis tokiomis priemonėmis, įtariamasis turi pasirinkti tinkamus savo teisių gynimo būdus ir nepiktnaudžiauti jam suteiktomis teisėmis. Pasinaudojimas tokiomis teisių gynimo priemonėmis, kurios buvo nereikalingos ir buvo galima nuspėti tai, kad pasinaudojimas jomis neatneš jokių teigiamų rezultatų, laikomas tyčiniu tyrimo trukdymu dėl įtariamojo kaltės. Prašymų padavimas, nors jis buvo sėkmingas, gali būti pripažintas piktnaudžiavimu, jeigu tokie prašymai neprisidėjo prie įtariamojo teisių apsaugos. Įtariamasis savo procesines teises turi realizuoti tinkamu procesiniu momentu. Vertinant proceso trukmę turi įtakos situacijos, kai valstybės institucijų procesiniai

⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 18 d. kasacinė nutartis b/b Nr. 2K-331/2008.

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. liepos 20 d. kasacinė nutartis b/b Nr. 2K-602/2007.

⁵⁸ ŠTARIENĖ, L. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją: teisės į teisingą teismą taikymo apimtį ir garantijos pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalį*. Monografija. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 326.

veiksmi priklauso nuo asmens, o jis savo teises įgyvendina nors ir nepažeisdamas procesinių terminų, bet ilgesnį laiką delsdamas termino ribose. Šis delsimas valstybės institucijoms nepriskirtinas.⁵⁹ Jeigu dėl tokių įtariamojo veiksmų pailgėtų ikiteisminio tyrimo trukmė, tai yra pripažįstama vienu iš veiksnių, lemiančių protingo termino principo pažeidimo nebuvimą.

Iš įtariamojo nėra reikalaujama aktyvaus bendradarbiavimo su baudžiamojo persekiojimo institucijomis procese, kuris galėtų pasibaigti asmens nuteisimu.⁶⁰ Vis dėlto, jeigu baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens delsimas atlikti reikiamus veiksmus arba jų neatlikimas turėjo įtakos proceso terminui, į tokią aplinkybę privalo būti atsižvelgiama.

EŽTT taip pat skiria nemažai dėmesio netinkamam paties įtariamojo elgesiui. EŽTT yra nurodęs, kad baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens pareiga yra „tik parodyti stropumą (angl. *diligence*), kai atliekami su juo susiję proceso veiksmai, susilaikyti nuo procesą prailginančių taktikų naudojimo ir pasinaudoti proceso trukmę mažinančiomis priemonėmis, kurios jam suteiktos nacionalinėje teisėje“.⁶¹

Nepakankamas bendradarbiavimas gali pasireikšti atsisakymu suteikti informaciją ikiteisminio tyrimo metu arba kviesti gynėją. Nenoras bendradarbiauti savaime nereiškia, kad įtariamasis trukdo procesui, nes jis neturi pareigos atsisakyti jam suteiktų procesinių teisių tam, kad tyrimas pagreitetų, arba aktyviai bendradarbiauti su baudžiamojo persekiojimo institucijomis procese, kuris yra nukreiptas prieš jį. Tačiau, jeigu esant tokioms aplinkybėms tyrimo trukmė pailgėjo, tai nėra laikoma tyrimo per kuo trumpesnę terminą pažeidimu.

Įtariamojo elgesys gali būti pripažįstamas netinkamu labai įvairiose situacijose. Pavyzdžiui, netinkamas įtariamojo elgesys gali būti konstatuotas, jei jis nuolat nutraukia sutartis su savo advokatais, dėl ko procesas vyksta su pertraukomis.⁶² Įtaką ikiteisminio tyrimo trukmei taip pat turi ir tokie su įtariamuoju susiję dalykai kaip liga, dažnas atsisakymas vykdyti savo pareigas, nesutikimas su valstybės skiriamo gynėjo kandidatūra, nepagrįsti skundai dėl gynėjo kompetencijos stokos ir panašiai.

⁵⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. liepos 26 d. sprendimas byloje *Angelov ir Iliev prieš Bulgariją*. Pareiškimo nr. 55523/00 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą:

<<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

⁶⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1982 m. liepos 15 d. sprendimas byloje *Eckle prieš Vokietiją*. Pareiškimo nr. 8130/78 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą:

<<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

⁶¹ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1989 m. liepos 7 d. sprendimas byloje *Union Alimentaria Sanders S.A. prieš Ispaniją*. Pareiškimo nr. 11681/85 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą:

<<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

⁶² Europos Žmogaus Teisių Teismo 2004 m. liepos 20 d. sprendimas byloje *Absandze prieš Gruziją*. Pareiškimo nr. 57861/00. [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą:

<<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

Atsižvelgiant į EŽTT praktikoje įtvirtintą atsakomybės padalijimo principą, vertinant tai, kad įtariamasis ikiteisminio tyrimo metu tam tikromis priemonėmis naudojosi nesaikingai ar net piktnaudžiaudamas, galima padaryti išvadą, kad asmens elgesys ir sąlygojo ilgą ikiteisminio tyrimo trukmę. Kita vertus, išvada, kad pareiškėjas prisidėjo prie ilgos proceso trukmės, gali būti padaryta ir tada, kai piktnaudžiavimas procesinėmis teisėmis nenustatomas, tačiau įtariamojo elgesys (pavyzdžiui, nuolat pateikiami skundai) leidžia teigti, jog jis nesiekė, kad procesas būtų greitai pabaigtas.⁶³ Jeigu baudžiamojon atsakomybėn traukiamas asmuo stengsis pagreitinti procesą bendradarbiaudamas su teisėsaugos institucijomis, nagrinėjant, ar buvo vilkinamas ikiteisminis tyrimas, tai bus laikoma jam naudingu faktu, tačiau tai nėra laikoma būtina.⁶⁴

Vertindamas proceso trukmę EŽTT visada minusuoja laikotarpius, kuriais pareiškėjas slapstosi, t. y. vengia teisingumo.⁶⁵ Svarbu, kad baudžiamojon atsakomybėn traukiamas asmuo nebandytų savanaudiškai vilkinti ikiteisminio tyrimo piktnaudžiaudamas jam suteiktomis teisėmis, nes esant tokiems atvejams EŽTT gali pripažinti, kad proceso terminas buvo ilgesnis dėl baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens veiksmų, ir konstatuoti Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimo nebuvimą.

Lietuvos teismų praktikoje geras aptartų aplinkybių pavyzdys gali būti kasacinė nutartis Nr. 2K-679/2007, nors ir buvo ginčijama labiau viso proceso trukmė. Šis nutartimi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas atmetė kasatoriaus argumentą dėl pernelyg ilgos proceso trukmės, akcentuodamas, kad „nuteistojo G. V. gynėjo kasaciniame skunde pagrįstai nurodoma, kad baudžiamosios bylos nagrinėjimas truko labai ilgai. Byla iškelta 1999 m. vasario 25 d., o paskutinis apeliacinės instancijos teismo nuosprendis priimtas 2007 m. birželio 29 d. Pirmosios instancijos teisme byla buvo nagrinėjama nuo 1999 m. liepos 23 d. iki 2004 m. birželio 25 d. Toks ilgas bylos nagrinėjimas iš dalies gali būti pateisintas, nes buvo kviečiami liudytojai, gyvenantys užsienyje, be to, į posėdį neatvykdavo kaltinamieji, jų gynėjai. Bylos nagrinėjimas buvo keturis kartus atidėtas vien dėl kaltinamojo G. V. neatvykimo į teisiąją posėdį dėl ligos, šešis kartus posėdis atidėtas dėl G. V. gynėjo neatvykimo į posėdį. Panaši situacija pasikartojo ir nagrinėjant

⁶³ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. gruodžio 19 d. sprendimas byloje *Salapa prieš Lenkiją*. Pareiškimo nr. 35489/97 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

⁶⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1996 m. lapkričio 15 d. sprendimas byloje *Ceteroni prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 22461/93, 22465/93 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05] Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

⁶⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. lapkričio 8 d. sprendimas byloje *Sari prieš Turkiją ir Daniją*. Pareiškimo nr. 21889/93 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

bylą apeliacine tvarka“.⁶⁶ Šioje nutartyje iš esmės yra išaiškinta, kad asmuo gali skųstis dėl pernelyg ilgos trukmės tada, kai jo paties veiksmai nėra pagrindinė ilgo proceso priežastis. Lygiai taip pat yra ir ikiteisminio tyrimo stadijoje.

Taigi, galima daryti išvadą, kad įtariamasis, siekdamas greito proceso, pirmiausia pats turi susilaikyti nuo veiksmų, kurie tą procesą vilkina.

Pažymėtina ir tai, kad netinkamas įtariamojo, kaltinamojo ar jų gynėjų elgesys neturi būti vertinamas izoliuotai nuo kitų bylos aplinkybių, tai yra valstybės institucijų sukeltų delsimų trukmės bei bendros proceso trukmės. Net jei įtariamasis ir prisidėjo prie ikiteisminio tyrimo tapimo ilgesniu, turi būti išiaiškinta, ar esminis vilkinimas buvo iš jo, ar iš valstybės institucijų pusės. Tik šių aplinkybių visuma gali leisti padaryti galutinę išvadą dėl ikiteisminio tyrimo, taip pat ir viso proceso trukmės.

3) Valdžios institucijų (ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro, teismo) veiksmai

Neabejotinai svarbus aspektas ikiteisminio tyrimo trukmei yra valdžios institucijų – ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ir teismo veiksmai.

Sprendamas, ar konkretus proceso terminas atitinka Konvenciją, taip pat, ar ikiteisminio tyrimo trukmė atitinka tyrimo per įmanomai trumpiausią laiką kriterijų, EŽTT nagrinėja, kokius veiksmus atliko konkrečios valstybės valdžios institucijos ir kaip jie buvo atlikti. Šiuo atveju kalbama tik apie tokį delsimą, kuris kilo dėl valdžios institucijų veiksmų, kurių kontrolė priklauso valstybei. Valstybė yra atsakinga už bet kokį delsimą procese, kuris yra administracinių ir baudžiamojo persekiojimo institucijų veiksmų rezultatas. Tačiau, pavyzdžiui, jeigu ilgą ikiteisminio tyrimo trukmę lemia teisinės pagalbos prašymas kitoje šalyje ar kitos objektyvios aplinkybės, kurioms negali daryti įtakos institucijos, atsakingos už ikiteisminio tyrimo trukmę, valstybei nereikės atsakyti už pernelyg ilgą procesą.⁶⁷

Valstybė yra įpareigota baudžiamojo persekiojimo ir teisingumą vykdančių institucijų sistemą organizuoti taip, kad jos funkcionavimas būtų suderintas su Konvencijos 6 straipsnio garantijoms, *inter alia* būtų užtikrinta baudžiamajon

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 13 d. kasacinė nutartis b/b Nr. 2K- 679/2007.

⁶⁷ ŠTARIENĖ, L. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją: teisės į teisingą teismą taikymo apimtis ir garantijos pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalį*. Monografija. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 318.

atsakomybėn traukiamo asmens teisė į procesą per įmanomai trumpiausią laiko tarpą.⁶⁸ EŽTT pabrėžia, kad valdžios institucijų pastangos kiek įmanoma pagreitinti procesą yra labai svarbios nustatant, ar baudžiamojon atsakomybėn traukiamam asmeniui buvo suteikta galimybė pasinaudoti Konvencijos 6 straipsnio garantijomis.⁶⁹

Kaip jau buvo užsiminta anksčiau, svarbu tai, kad EŽTT nepriimtini jokie atsikirtimai dėl per ilgo baudžiamąjo proceso, kurį nulemia pernelyg didelis teismų darbo krūvis, personalo stoka, perėjimas prie demokratinės politinės sistemos bei rinkos ekonomikos ir pan.⁷⁰ Kita vertus, jeigu esant tam tikroms aplinkybėms (pavyzdžiui, streikai, sprogdinimai, susidūrimai su policija, šimtai sulaikytųjų ir 1200 kaltinimų, 459 baudžiamieji procesai, dalies procesų perdavimas kitų miestų teismams) valstybė yra nepajėgi tinkamai užtikrinti proceso greitumo įgyvendinimo, tai nesukelia valstybės atsakomybės, jeigu ji operatyviai imasi priemonių tokiai situacijai išspręsti.⁷¹ Ilgas ikiteisminis tyrimas gali būti pateisinamas dideliu darbo krūviu tik tokiu atveju, jei tokia padėtis susidarė laikinai ir buvo imtasi konkrečių priemonių tokiai problemai išspręsti. Tačiau net ir esant ypatingoms aplinkybėms, EŽTT konstatuoja Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą, jei nustatomi nepateisinami procesiniai delsimai iš valstybės pusės.⁷² Taigi, atsižvelgiama, ar valstybė dėjo pakankamas pastangas išspręsti kilusius nesklandumus ir padaryti ikiteisminį tyrimą bei apskritai visą procesą trumpesnius.

Valdžios institucijos gali būti kritikuojamos dėl procesinio delsimo dėl šių ir kitų priežasčių, nustatomų konkrečioje situacijoje:

- procesas buvo sustojęs, nes valdžios institucijos nesiėmė jokių procesinių priemonių per ilgą laiko tarpą (šis aspektas laikytinas sunkiausia proceso delsimo forma)⁷³,

⁶⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1983 m. liepos 13 d. sprendimas byloje *Zimmerman ir Steiner prieš Šveicariją*. Pareiškimo nr. 8737/79 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

⁶⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. vasario 20 d. sprendimas byloje *Vernillo prieš Prancūziją*. Pareiškimo nr. 11889/85 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05] Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

⁷⁰ *The right to a fair trial. A guide to the implementation of Article 6 of the European Convention on Human Rights*. Nuala Mole and Catharina Harby (2001, updated 2006). Human rights handbooks. Practical guides to the implementation of the European Convention on Human Rights Handbook, No. 3. p. 28.

⁷¹ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1987 m. birželio 25 d. sprendimas byloje *Milasi prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 10527/83 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05] Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>; Europos Žmogaus Teisių Teismo 1982 m. gruodžio 10 d. sprendimas byloje *Foti ir kiti prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 7604/76; 7719/76; 7781/77; 7913/77 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

⁷² ŠTARIENĖ, L. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją: teisės į teisingą teismą taikymo apimtis ir garantijos pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalį*. Monografija. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 319.

⁷³ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1968 m. birželio 27 d. sprendimas byloje *Neumeister prieš Austriją*. Pareiškimo nr. 1936/63 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>; Europos Žmogaus Teisių Teismo 1982 m. gruodžio 10 d.

valdžios institucijos nepagrįstai ilgai įgyvendino tam tikras procesines priemones, nors visas procesas nebuvo sustojęs⁷⁴,

- procesas pailgėjo dėl to, kad valdžios institucijos ėmėsi bereikalingų procesinių priemonių arba tam tikrus procesinius veiksmus atliko netinkamai, dėl ko juos tenka atlikti iš naujo,

- valdžios institucijos nesiėmė jokių veiksmų tam, kad neutralizuotų jau susidariusį delsimą ir pagreitintų procesą (pavyzdžiui, neutralizuoti baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens procesą prailginančias taktikas – pvz., dažną advokatų kaitaliojimą).

Galų gale, gali būti ir taip, kad pati baudžiamojo persekiojimo ir teisingumo vykdymo sistema kritikuotina dėl to, kad jos sąranga neužtikrina greito proceso baudžiamosiose bylose⁷⁵.

Visi paminėti veiksniai gali tiesiogiai ar netiesiogiai lemti viso proceso, tarp jų ir ikiteisminio tyrimo, trukmę. Atkreiptinas dėmesys, kad atitinkamame ikiteisminiame tyrime procesinio delsimo trukmė nebūtinai turi būti itin ilga. Svarbesnę reikšmę turi tai, kad atitinkamas delsimas yra nepagrįstas, bei tai, kad dėl to užsitęsia ikiteisminis tyrimas ir kartu visas procesas.

Pernelyg ilgo baudžiamojo proceso priežastimi dažnai pripažįstamas laikas, sugaištamą tiriant bylą. Pavyzdžiui, byloje *Schumacher prieš Liuksemburgą*, EŽTT atsižvelgė į tai, kad nacionalinis teismas nutraukė pareiškėjo baudžiamosios bylos procesą dėl iš prekybos narkotinėmis medžiagomis gautų pajamų išplovimo tuo pagrindu, jog per

sprendimas byloje *Foti ir kiti prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 7604/76; 7719/76; 7781/77; 7913/77 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>; Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *Girolami prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 13324/87 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>; Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *Ferraro prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 13440/87 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05] Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>; Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *Alimena prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 11910/85 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05] Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>; Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *Adiletta ir kiti prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 13978/88; 14236/88; 14237/88 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05] Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>; Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *Pugliese prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 11849/85 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>; Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *Ficara prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 12176.86 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>> ir kt.

⁷⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismo 1990 m. spalio 23 d. sprendimas byloje *Huber prieš Šveicariją*. Pareiškimo nr. 12794/87 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05] Prieiga per internetą:

<<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>; Europos Žmogaus Teisių Teismo 1982 m. liepos 15 d. sprendimas byloje *Eckle prieš Vokietiją*. Pareiškimo nr. 8130/78 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>> ir kt.

⁷⁵ STRAVOS, S. *The guarantees for accused persons under Article 6 of the European Convention on Human Rights. An Analysis of the Application of the Convention and a Comparison with Other Instruments*. Nyderlandai: Martinus Nijhoff Publishers, 1993, p. 99-100.

pastaruosius trejus metus byloje neatliktas joks procesinis veiksmas.⁷⁶ Šioje byloje ikiteisminis tyrimas, kuris taip ir nebuvo baigtas, tęsėsi devynerius metus, o pats pareiškėjas žymių procesinių delsimų nesukėlė. Byloje *von Hoffen prieš Lichtenšteiną* baudžiamasis procesas tęsėsi devynerius metus ir dešimt mėnesių. Per šį laiką vyko ikiteisminis tyrimas, byla išnagrinėta pirmosios instancijos, apeliaciniame ir kasaciniame teismuose, be to, Konstitucinis Teismas išnagrinėjo pareiškėjo konstitucinį skundą dėl Aukščiausiojo Teismo sprendimo. Šioje byloje Teismas atkreipė dėmesį į tai, kad ikiteisminis tyrimas vyko daugiau kaip šešerius su puse metų. Teismui susidarė įspūdis, kad apie trejus metus byloje nebuvo atliekami jokie procesiniai veiksmai.⁷⁷

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat vertina valstybės pareigūnų veiksmus konkrečioje byloje ir pagal juos sprendžia, ar ikiteisminis tyrimas buvo atliktas per tinkamą laiką. Pavyzdžiui, kasacinėje nutartyje Nr. 2K–329/2006, atmesdamas kasatorės argumentus dėl ikiteisminio tyrimo vilkinimo, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas įvertino, kad byloje yra kelios ataskaitos (prokuroro nustatytas ikiteisminio tyrimo pabaigos terminas kelis kartus buvo pagrįstai pratęstas), kuriose pateikti ne tik per laikotarpį, trukusį nuo vienos iki kitos ataskaitos pateikimo, atlikti nauji ikiteisminio tyrimo veiksmai, bet taip pat ir ankstesni ikiteisminio tyrimo veiksmai byloje, ir pažymėjo, kad prokuroro pavedimai ir ikiteisminio tyrimo pareigūno ataskaitos apie ikiteisminio tyrimo eigą atskleidžia, kad tyrimas nebuvo vilkinamas, siekta, vadovaujantis BPK 176 straipsnio 1, 2 dalimis, tyrimą baigti per kuo trumpiausią laiką.⁷⁸ Kitoje byloje buvo nustatyta, kad „ikiteisminio tyrimo trukmė (dešimt mėnesių) teismo nepripažinta pernelyg ilga, įvertinus tyrimo veiksmų apimtį ir jų pobūdį bei atsižvelgiant į tai, kad nei nuteistosios, nei jos gynėjo skundų dėl pernelyg ilgos ikiteisminio tyrimo trukmės BPK 215 straipsnio tvarka nebuvo gauta“.⁷⁹

Nepateisinamos ilgo proceso pavyzdžiu gali būti ir byla *Vachev prieš Bulgariją*⁸⁰. Šioje byloje EŽTT nurodė, kad per visą vertinamąjį laikotarpį (penkerius metus ir daugiau kaip devynis mėnesius), procesas vis dar vyko ikiteisminio tyrimo stadijoje, o galiausiai buvo nutrauktas dėl kol kas Lietuvos BPK nenumatytos priežasties – asmenų

⁷⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. lapkričio 25 d. sprendimas byloje *Schumacher prieš Liuksemburgą*. Pareiškimo nr. 63286/00.

⁷⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. liepos 27 d. sprendimas byloje *von Hoffen prieš Lichtenšteiną*. Pareiškimo nr. 5010/04 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

⁷⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. balandžio 25 d. kasacinė nutartis b/b Nr. 2K–329/2006.

⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. sausio 15 d. kasacinė nutartis b/b Nr. 2K-7-127/2008.

⁸⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2004 m. liepos 8 d. sprendimas byloje *Vachev prieš Bulgariją*. Pareiškimo nr. 42987/98 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

prisipažinimo dėl jiems pareikštų kaltinimų. Žinoma, šioje byloje buvo ir valstybės institucijų neveikimo laikotarpiai.

Vienas proceso operatyvumo požiūriu probleminis momentas, kuris yra nagrinėtinas EŽTT praktikoje ir kuris yra itin aktualus kalbant apie Lietuvos ikiteisminį tyrimą, yra ekspertizės atlikimas. Delsimai, susiję su vieno ar daugiau ekspertų dalyvavimu procese, yra labai būdingi visiems procesams ir susiję su įvairiausiomis situacijomis:

- delsimas skiriant ekspertą,
- eksperto nesilaikymas nurodymų dėl atliktinos ekspertizės (pavyzdžiui, atsakymas ne į visus klausimus),
- ekspertizės atlikimo terminų nesilaikymas (pavyzdžiui, žymus terminų viršijimas).⁸¹

EŽTT jurisprudencijoje laikomasi pozicijos, kad nors ekspertai rengdami išvadas yra visiškai savarankiški, vis dėlto teismas arba kita kompetentinga institucija, kurios žinioje yra byla, turi teisę ir privalo kontroliuoti ekspertizės atlikimą, siekdamas užtikrinti, jog ekspertinis vertinimas būtų atliktas tinkamai, konkrečiai, paisant ekspertizės ribų, laikantis terminų ir panašiai. EŽTT ne kartą yra sukritikavęs kompetentingų nacionalinių institucijų pasyvumą ekspertizės atlikimo kontrolės požiūriu ir pabrėžęs, kad jos yra atsakingos už proceso organizavimą ir operatyvumą.

Kalbant apie Lietuvos baudžiamąjį procesą, daugiausiai problemų, susijusių su ekspertizės skyrimu ir atlikimu ikiteisminio tyrimo metu, kyla dėl netinkamo medžiagos pateikimo ekspertams ir „ilgų eilių“ ekspertizės įstaigose. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat yra nagrinėjęs bylą, kurioje pernelyg ilga ikiteisminio tyrimo trukmė buvo susieta su specialisto išvados pateikimu. Pavyzdžiui, kasacinėje nutartyje Nr. 2K-602/2007 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pastebėjo ir išaiškino, kad „išanalizavus bylos medžiagą matyti, kad tyrimo pradžioje ikiteisminio tyrimo veiksmai buvo atliekami labai intensyviai. Ikiteisminio tyrimo intensyvumas buvo sumažėjęs nuo 2005 m. birželio 15 d., kai buvo surašyta užduotis specialistui atlikti DNR tyrimą, iki 2006 m. sausio 19 d., kai buvo surašyta DNR specialisto išvada, tačiau negalima padaryti išvados, kad šiuo laikotarpiu ikiteisminis tyrimas iš viso nevyko: buvo renkamos pažymos apie nukentėjusiojo gydymą (t. 1, b. l. 90, 91), įteiktas pranešimas apie įtarimą A. K., jis apklaustas įtariamuoju ir padarytas jo parodymų patikrinimas vietoje (t. 1, b. l. 102–121). Nors nurodytu laikotarpiu ikiteisminio tyrimo intensyvumas nebuvo didelis, tačiau tuo BPK 176 straipsnyje numatyti reikalavimai nebuvo pažeisti: DNR specialisto išvada

⁸¹ *European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ)*. Length of Court Proceedings in the Member States of the Council of Europe Based on the Case-Law. This report has been adopted by the CEPEJ at its 8th plenary meeting (Strasbourg, 6-8 December 2006). p. 36

nustatyti duomenys yra svarbus įrodymas byloje; pagal byloje susidariusią tyrimo situaciją šį tyrimą būtinai reikėjo atlikti; šis tyrimas, atsižvelgiant į pateiktų tirti objektų kiekį ir tą aplinkybę, kad reikėjo tikrinti trijų asmenų – A. V., A. K. ir G. J. – kraujo priklausomybę, buvo didelės apimties, todėl jį atlikti greitai nebuvo galima; gavus specialisto išvadą, ikiteisminis tyrimas vėl buvo intensyviai atliekamas, todėl trylikos mėnesių ikiteisminio tyrimo trukmė buvo pateisinama. Taigi ikiteisminis tyrimas nebuvo pernelyg ilgos trukmės ir kokios nors nuteistojo G. J. teisės nebuvo pažeistos“.⁸²

4) Paties baudžiamojo proceso (jame taikomos procesinės prievartos ir kitų priemonių) poveikis baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens (įtariamojo) padėčiai

Baudžiamajame procese didelis dėmesys yra skiriamas baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens padėčiai, nes būtent baudžiamajame procese, priešingai nei civiliniame, asmeniui gali būti taikomos tam tikros procesinės prievartos priemonės, kurios stipriai riboja baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens teises.

Poveikis asmens padėčiai EŽTT dažniausiai yra nagrinėjamas tada, kai ikiteisminio tyrimo metu baudžiamojon atsakomybėn traukiamam asmeniui taikomas suėmimas, nes tai yra kardomoji priemonė, labiausiai ribojanti įtariamojo laisvę. Laikoma, kad suėmimo atveju ikiteisminio tyrimo greitumas yra itin svarbus, nes įtariamojo padėtis yra neproporcingai pasunkinama.⁸³

Konvencijoje įtvirtinta protingo termino garantija yra glaudžiai susijusi su Konvencijos 5 straipsnio 3 dalimi, pagal kurią kiekvienas sulaikytasis ar suimtasis turi būti skubiai pristatytas teisėjui ar kitam pareigūnui, kuriam įstatymas yra suteikęs teisę vykdyti teismines funkcijas, ir turi teisę į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką. Principai, kuriuos teismas privalo taikyti skirdamas suėmimą, yra susiję su protingo termino principu. Suėmimo skyrimo atveju įmanomo trumpiausio laiko principas yra apibrėžtas, t. y. ne ilgiau kaip 48 valandos. BPK 123 straipsnio 3 ir 4 dalyse numatyta prokuroro pareiga suimamą asmenį ne vėliau kaip per 48 valandas pristatyti ikiteisminio tyrimo teisėjui. Šis terminas prasideda nuo faktinio asmens laisvės apribojimo. Atsižvelgiant į tai, kad suėmimas gali būti paskirtas ir laisvėje esančiam, ir BPK 140 straipsnio tvarka sulaikytam asmeniui, skiriasi ir 48 valandų termino paskirtis. Tuo atveju, kai suėmimo skyrimo klausimas sprendžiamas dėl laisvėje esančio įtariamojo, kas

⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. liepos 20 d. kasacinė nutartis b/b Nr. 2K-602/2007.

⁸³ ŠTARIENĖ, L. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją: teisės į teisingą teismą taikymo apimtis ir garantijos pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalį*. Monografija. Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 325.

numatyta BPK 123 straipsnio 3 dalyje, tai 48 valandų termino paskirtis – pristatyti suimamąjį ikiteisminio tyrimo teisėjui, pakviesti jo gynėją ir supažindinti juos su prokuroro pateiktais ikiteisminio tyrimo teisėjui duomenimis, kurie pagrindžia suėmimo būtinumą. Atsižvelgiant į tai, kad iki to laiko, kai įtariamasis buvo suimtas, prokuroras jau įteikė visą reikalingą suėmimo būtinumą pagrindžiančią medžiagą ikiteisminio tyrimo teisėjui prieš gaudamas jo nutartį skirti suėmimą pagal BPK 123 straipsnio 2 dalį, galima teigti, kad prokuroras žino visus pagrindinius duomenis ir faktines aplinkybes, taigi terminas tarp asmens faktinio laisvės apribojimo ir jo pristatymo pas ikiteisminio tyrimo teisėją turėtų būti gerokai trumpesnis nei 2 paros. 48 valandų terminas, mano manymu, būtų pateisinamas tik tuomet, kai jis skirtas gynėjui iškviešti ir jam susipažinti su medžiaga, kurią prokuroras pateikė ikiteisminio tyrimo teisėjui. Susipažinimas su ikiteisminio tyrimo medžiaga aktualus ne tik įtariamajam, bet ir jo gynėjui. Be to, kai kuriais atvejais šis terminas gali trukti 2 paras, jei gynėjas iš karto negali atvykti. Kitais atvejais, nepagrįstas delsimas pristatyti suimamą asmenį ikiteisminio tyrimo teisėjui, mano manymu, gali būti laikomas įtariamojo asmens teisių pažeidimu, ir į tai turėtų būti atsižvelgta vertinant viso ikiteisminio tyrimo trukmę. Jeigu suėmimo skyrimo klausimas sprendžiamas dėl asmens, kuris yra sulaikomas BPK 140 straipsnio tvarka, 48 valandų termino paskirtis yra platesnė. Be aukščiau išvardytų veiksmų dar reikia atlikti ir papildomus veiksmus, tai yra surašyti laikino sulaikymo protokolą, kitus procesinius dokumentus, perduoti informaciją prokurorui, nustatyti sulaikyto asmens tapatybę, apklausti sulaikytąjį jam įteikus pranešimą apie įtarimą, atlikti neatidėliotinus ikiteisminio tyrimo veiksmus, kurių rezultatai pagrįstų arba paneigtų sulaikytojo asmens dalyvavimą darant nusikalstamą veiką, taip pat pagrįstų arba paneigtų procesinį sprendimą kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją prašant skirti suėmimą. Šiuo atveju ilgesnis terminas yra racionalus ir todėl pateisinamas. Jeigu per 48 valandas nėra galimybės suimamą asmenį pristatyti tyrimo atlikimo vietos apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėjui, suimamasis turi būti pristatytas kitam tos apylinkės teismo arba kitos apylinkės teismo teisėjui, kaip numatyta BPK 124 straipsnio 1 dalyje. Nesant galimybės pristatyti įtariamąjį ikiteisminio tyrimo teisėjui, draudžiama tiek įtariamąjį laikyti ilgiau negu 48 val., tiek suėmimo skyrimo klausimą išspręsti kitam ikiteisminio tyrimo subjektui.

Objektyviai egzistuojančiais faktais pagrįstas manymas, kad asmuo yra padaręs nusikalstamą veiką, yra būtinas skiriant suėmimą. Vis dėlto, svarbu akcentuoti tai, kad vien tas faktas, kad asmuo yra užkluptas *in flagrante delicto*, negali pateisinti suėmimo skyrimo būtinumo. Tam, kad būtų apribota asmens laisvė, papildomai turi egzistuoti objektyviai patikrinamas manymas, kad asmuo gali pasislėpti nuo baudžiamojo

persekiojimo institucijų ir teismo, ir (arba) galėtų paveikti liudytojus. Nagrinėdamas suėmimo termino pratęsimo būtinumą, teismas negali apsiriboti vien faktais, kad minėtos aplinkybės egzistavo suėmimo skyrimo momentu, kad tyrimas dar nėra baigtas ir byla dar nėra tinkamai paruošta teismui, o privalo įsitikinti, kad išvardytos aplinkybės vis dar egzistuoja. Prokuroro pareiškimas pratęsti suėmimo terminą negali būti motyvuojamas tik tuo, kad neišnyko suėmimo pagrindai, bet turi būti pateikti duomenys, dėl ko pratęsti suėmimą yra būtina, pavyzdžiui, buvo patikslintas pranešimas apie įtarimą, dėl ko atsirado būtinybė atlikti papildomus ikiteisminio tyrimo veiksmus, nėra baigti kriminalistiniai tyrimai, laukiama specialisto ir (ar) eksperto išvadų. Prokuroro su pareiškimu skirti suėmimą pateiktų duomenų gali užtekti suėmimo pagrindumui įrodyti, tačiau tęsiant suėmimą vien tokių „pirminių“ duomenų neužtenka.⁸⁴ Be duomenų, pagrindžiančių suėmimo pratęsimo būtinumą, prokuroras privalo pateikti medžiagą, kad per paskutinius suėmimo taikymo mėnesius vyko ikiteisminis tyrimas, t. y. buvo atliekami ikiteisminio tyrimo veiksmai. Šis aspektas yra itin svarbus sprendžiant, ar suimto asmens teisės nebuvo pažeistos dėl pernelyg ilgos ikiteisminio tyrimo trukmės, kadangi, kaip jau buvo minėta, reikia siekti išvengti nepagrįsto įtariamojo padėties pasunkinimo.

Teisėjas privalo patikrinti, ar per paskutinius du suėmimo taikymo mėnesius buvo atliekami ikiteisminio tyrimo veiksmai, o jei jie nebuvo atliekami, turi aiškintis, dėl kokių priežasčių tai nebuvo daroma, nes jeigu per tą laikotarpį jokie ikiteisminio tyrimo veiksmai nebuvo atlikti ir tam nėra objektyvių priežasčių, teisėjas priima nutartį nepratęsti suėmimo termino, remdamasis BPK 127 straipsnio 7 dalimi. Šiuo atveju tai ne tik saugo asmenį nuo nepagrįsto jo laisvės suvaržymo, bet ir mažina asmeniui daromą žalą dėl ilgai besitęsiančio ikiteisminio tyrimo. Logiška būtų manyti, kad ikiteisminio tyrimo veiksmai turi būti vertinami ne formos, o turinio atžvilgiu, t. y. turi būti nustatyta, kad buvo atlikti ne bet kokie ikiteisminio tyrimo veiksmai, o būtent tokie, kurie nukreipti pašalinti suėmimo pagrindus, priežastis. Tarkime, jei suėmimo pagrindas buvo pagrįstas manymas, kad asmuo trukdys procesui, nes gali sunaikinti tam tikrus daiktinius įrodymus, tai reikėtų atlikti veiksmus, kuriais būtų pašalinamas šis suėmimo pagrindas. Tai galima padaryti krata arba poėmiu. Be to, teismas privalo patikrinti suėmimo pratęsimą proporcingumo aspektu.

⁸⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. liepos 31 d. sprendimas byloje *Jecius prieš Lietuvą*. Pareiškimo nr. 34578/97 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

EŽTT šiuo aspektu yra pabrėžęs, kad jeigu suėmimo terminas nepateisinamai pratęsiamas, suėmimas yra pripažįstamas neteisėtu, ir tai turi didelę įtaką nagrinėjant viso proceso termino atitiktį protingumo reikalavimui.⁸⁵

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, spręsdamas klausimą, ar ikiteisminis tyrimas netruko pernelyg ilgai, taip pat atsižvelgia ne tik į tai, ar įtariamasis buvo suimtas, tačiau ir į tai, ar nebuvo taikomos kitokios procesinės prievartos priemonės. Be to, gana plačiai vertinama, kada ilgas ikiteisminis tyrimas turi įtakos įtariamojo padėčiai, o kada tai jo iš esmės nepaveikia ir padaro jam žalos. Pavyzdžiui, kasacinėje nutartyje Nr. 2K–181/2007 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas akcentavo, kad „kasatoriaus argumentai dėl tyrimo eigos šioje byloje vertintini atsižvelgiant į tai, kad jis po to, kai buvo sustabdytas šioje byloje parengtinis tyrimas, buvo nuteistas Trakų rajono apylinkės teismo 2001 m. vasario 5 d. nuosprendžiu pagal 1961 m. BK 271 straipsnio 2 dalį už vagystes, padarytas 2000 m. lapkričio 11 ir 19 d., laisvės atėmimu vieneriems metams šešioms mėnesiams ir šią bausmę atlikinėjo iki 2001 m. lapkričio 19 d.; naują nusikaltimą (vagystę) padarė 2003 m. sausio 17 d. ir už tai nuteistas 2004 m. sausio 22 d. baudžiamuoju įsakymu ir paskirta bausme, kuri neįvykdyta, o 2005 m. sausio 20 d. vėl padarė vagystę įsibraunant į gyvenamąjį namą, dėl to buvo suimtas nuo 2006 m. kovo 22 d. ir nuteistas 2006 m. birželio 19 d. nuosprendžiu laisvės atėmimu vieneriems metams. Šie duomenys rodo, kad V. O. ir parengtinio tyrimo metu, ir vėliau sistemingai darė naujas nusikalstamas veikas, jas tiriant ir nagrinėjant buvo atliekami atitinkami procesiniai veiksmai, dėl kurių tam tikra dalimi buvo sutrikdyta ir proceso eiga nagrinėjamoje byloje. Atsižvelgiant į tai, kad jokių procesinių prievartos priemonių įtariamajam šioje byloje nebuvo taikoma, nėra pagrindo išvadai, kad tyrimo metu būtų buvę suvaržytos ar kitaip pažeistos V. O. asmens teisės“.⁸⁶

EŽTT taip pat atsižvelgia ne tik į suėmimo paskyrimą. Jei yra taikomas rašytinis pasižadėjimas neišvykti, pareiškėjo padėtis nėra laikoma neproporcingai pasunkinta, ir EŽTT paprastai visai nevertina šio aspekto. Tačiau namų areštas gali būti vertinamas kaip neproporcingai pasunkinantis įtariamojo padėtį, nes, remiantis EŽTT praktika, namų areštas, atsižvelgiant į jo trukmę, yra prilyginamas laisvės atėmimui pagal EŽTK 5 straipsnį. Todėl byloje, kurioje asmeniui daugiau nei dvejus metus buvo taikytas namų

⁸⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. gruodžio 21 d. sprendimas byloje *Jablonski prieš Lenkiją*. Pareiškimo nr. 33492/96 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. kovo 6 d. kasacinė nutartis b/b Nr. 2K–181/2007.

areštas, EŽTT laikėsi pozicijos, kad tokia byla reikalauja didesnio dėmesio ir kruopštumo, nes pareiškėjo padėtis buvo neproporcingai pasunkinta.⁸⁷

Reikėtų pabrėžti, kad daug bylų prieš Lietuvą, kuriose buvo skundžiamas proceso terminas dėl jo neatitikties įmanomai trumpiausio laiko reikalavimui, buvo pralaimėtos. Bylose *Jėčius prieš Lietuvą*⁸⁸, *Štašaitis prieš Lietuvą*⁸⁹ buvo nustatytas per ilgas suėmimo taikymo terminas. Byloje *Grauslys prieš Lietuvą*⁹⁰ EŽTT konstatavo pareiškėjo teisės būti skubiai pristatytam ikiteisminio tyrimo teisėjui pažeidimą. Šioje byloje, taip pat bylose *Meilus prieš Lietuvą*⁹¹, *Girdauskas prieš Lietuvą*⁹², *Kuvikas prieš Lietuvą*⁹³, *Simonavičius prieš Lietuvą*⁹⁴, *Jakumas prieš Lietuvą*⁹⁵, *Gečas prieš Lietuvą*⁹⁶ ir *Baškienė prieš Lietuvą*⁹⁷ buvo nustatytas proceso, *inter alia* ikiteisminio tyrimo per įmanomai trumpiausią laiką pažeidimas. Byloje *Šleževičius prieš Lietuvą*⁹⁸ EŽTT nors ir pripažino, kad byla buvo sudėtinga ir kompleksiška, tačiau pabrėžė, kad bylą tiriantys pareigūnai neparodė nei pakankamo griežtumo, nei stropumo. Teisminis bylos nagrinėjimas neįvyko, o procesas

⁸⁷ ŠTARIENĖ, L. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją: teisės į teisingą teismą taikymo apimtis ir garantijos pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalį. Monografija.* – Vilnius: Registrų centras, 2010, p. 325.

⁸⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. liepos 31 d. sprendimas byloje *Jecius prieš Lietuvą*. Pareiškimo nr. 34578/97 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą:

<<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

⁸⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. kovo 21 d. sprendimas byloje *Štašaitis prieš Lietuvą*. Pareiškimo nr. 47679/99 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05] Prieiga per internetą:

<<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

⁹⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. spalio 10 d. sprendimas byloje *Grauslys prieš Lietuvą*. Pareiškimo nr. 36743/97 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05] Prieiga per internetą:

<<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

⁹¹ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. lapkričio 6 d. sprendimas byloje *Meilus prieš Lietuvą*. Pareiškimo nr. 53161/99 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą:

<<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

⁹² Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. gruodžio 11 d. sprendimas byloje *Girdauskas prieš Lietuvą*. Pareiškimo nr. 70661/01 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-02]. Prieiga per internetą:

<<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

⁹³ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. birželio 27 d. sprendimas byloje *Kuvikas prieš Lietuvą*. Pareiškimo nr. 21837/02 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-02]. Prieiga per internetą:

<<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

⁹⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. birželio 27 d. sprendimas byloje *Simonavičius prieš Lietuvą*. Pareiškimo nr. 37415/02 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą:

<<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

⁹⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. liepos 18 d. sprendimas byloje *Jakumas prieš Lietuvą*. Pareiškimo nr. 6924/02 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą:

<<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

⁹⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. liepos 17 d. sprendimas byloje *Gečas prieš Lietuvą*. Pareiškimo nr. 418/04 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą:

<<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

⁹⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. liepos 24 d. sprendimas byloje *Baškienė prieš Lietuvą*. Pareiškimo nr. 11529/04 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą:

<<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

⁹⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. lapkričio 13 d. sprendimas byloje *Šleževičius prieš Lietuvą*. Pareiškimo nr. 55479/00 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-02]. Prieiga per internetą:

<<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

apsiribojo tik ikiteisminio tyrimo stadija, kuri tesėsi 4 metus, 2 mėnesius ir 25 dienas (tad ir šioje byloje buvo konstatuotas proceso per protingą terminą principo pažeidimas).

Apibendrinant galima teigti, kad ikiteisminio tyrimo trukmės tinkamumą arba netinkamumą labiausiai nulemia ne jo trukmė *per se*, tačiau aplinkybės, kurios buvo tokios ikiteisminio tyrimo trukmės priežastis. Visais atvejais situacija turi būti vertinama atsižvelgiant į visus konkrečius niuansus, vertinant ne atskiras detales, o visumą. Kad ikiteisminis tyrimas netaptų pernelyg ilgas, pastangas turi dėti tiek įtariamasis, tiek valstybė. Nei įtariamasis, nei valstybė negali tyčia vilkinti proceso, o tai kontroliuoti turi pati valstybė. Vis dėlto, bet kuriuo atveju negalima siekti kuo trumpesnės ikiteisminio tyrimo trukmės tam paaukojant įtariamojo galimybę pasinaudoti jam suteiktomis teisėmis.

Taigi, nors naujieji BPK pakeitimai įtvirtino konkrečius ikiteisminio tyrimo terminus, tačiau dėl to, kad tokių terminų pratęsimas yra neribojimas, galima teigti, kad ir po BPK pakeitimų pagrindinis ikiteisminio tyrimo terminą apsprendžiantis veiksnys liko protingo termino arba tyrimo per įmanomai trumpiausią laiką principas, o ikiteisminio tyrimo trukmė toliau bus vertinama remiantis EŽTT bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuluotais kriterijais.

1.2. Iki 2010 m. spalio 1 d. galiojusio BPK analizė

Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo iš esmės pasikeitusios politinės, socialinės, ekonominės, kultūrinės ir kitos aplinkybės sąlygojo, kad Lietuvoje vis tebegaliojantis, nors ir daugybę kartų keistas ir pildytas 1961 m. BPK nebeatitiko demokratinų idėjų, kurios buvo atkurtos Lietuvos valstybės pagrindas, tad ilgainiui imtasi kurti nacionalinį baudžiamojo proceso įstatymą, kuris atitiktų to laikmečio modernių valstybių teises idėjas ir dvasią. 2003 m. gegužės 1 d. Lietuvoje įsigaliojo pirmasis nacionalinis Baudžiamojo proceso kodeksas (toliau – BPK), kuriame buvo įtvirtinti pagrindiniai demokratinės santvarkos baudžiamajam procesui keliami imperatyvai ir postulatai: siekiama užtikrinti visų procese dalyvaujančių asmenų teises ir teisėtus interesus, teismo bylos nagrinėjimo stadijoje tyrimas grindžiamas rungimosi ir šalių lygių procesinių teisių principu, skatinamas greitas ir išsamus nusikaltimų tyrimas.

Pagrįstos (priimtinos, tinkamos ir pan.) ikiteisminio tyrimo trukmės klausimas BPK sureguliuotas remiantis kitų Vakarų Europos valstybių tradicija. Reikalavimai ikiteisminio tyrimo trukmei apibrėžti BPK 1, 2 ir 44 straipsniuose. Pagrindiniai straipsniai, skirti specialiai ikiteisminio tyrimo proceso spartai užtikrinti, yra BPK 2, 176 ir 215 straipsniai.

Netiesiogiai proceso greitumo principas yra įtvirtintas ir kituose straipsniuose. Pvz., BPK 60 straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad ikiteisminio tyrimo metu dėl nušalinimo nusprendžiama per trumpiausią laiką. BPK 172 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnai privalo prokuroro nustatytu laiku, pranešti šiam apie ikiteisminio tyrimo eigą, 174 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad siekiant užtikrinti, kad nusikalstama veika būtų ištirta kuo greičiau ir išsamiau, tyrimas gali būti pavestas kitos vietovės prokurorui arba ikiteisminio tyrimo įstaigai. Taigi, galima teigti, jog visas ikiteisminio tyrimo organizavimo bei vykdymo procesas buvo persmelktas proceso greitumo principo reikalavimų.

Esminis BPK skirtumas nuo iki tol galiojusio 1961 m. BPK (reglamentuojant ikiteisminio tyrimo terminus), buvo tas, kad BPK įstatymų leidėjas atsisakė iki tol vyravusios tradicijos ir nenustatė jokių konkrečių – formaliu laiko tarpu apibrėžtų ikiteisminio tyrimo terminų. BPK nustatyta ikiteisminio tyrimo trukmė daugiau priklausė nuo prokurorų pareigos tinkamai organizuoti ikiteisminį tyrimą per kuo trumpesnę laiko tarpą įvykdymo. Taigi teisinis reglamentavimas, susijęs su ikiteisminio tyrimo terminų nustatymu, iš esmės pasikeitė.

Iš esmės pasikeitė ir tinkamos ikiteisminio tyrimo trukmės laikymosi kontrolė. Kaip pabrėžiama žemiau, 1961 m. BPK nenumatė jokių teisių teismui ar teisėjui, tuo tarpu BPK ikiteisminio tyrimo trukmės kontrolę paveda būtent teismui – naujai atsiradusiai teisingumo procesinei figūrai – ikiteisminio tyrimo teisėjui (BPK 215 str.).

Negalima sakyti ir to, kad BPK apskritai nenumatė jokių ikiteisminio tyrimo terminų. Štai, vien tik iš BPK 215 straipsnio seka, kad paprastai ikiteisminis tyrimas turėtų būti baigiamas per šešių mėnesių terminą, o ilgesnė jo trukmė gali būti grindžiama tik tam tikromis objektyviomis priežastimis, kurios pateisintų ilgesnį nei šešis mėnesius trunkantį ikiteisminį tyrimą. Be šio rekomenduojamo ikiteisminio tyrimo termino, BPK taip pat numato tam tikrus terminus atskiriems ikiteisminio tyrimo veiksams, pavyzdžiui, įvairių skundų padavimo ir tokių skundų išsprendimo terminus, maksimalius tam tikrų procesinės prievartos priemonių skyrimo terminus, galimybes tokius terminus pratęsti ir pan.

Netiesiogiai spartinti ikiteisminį tyrimą, kontroliuoti jo terminus būtų galima ir BPK 62 ir 63 straipsniuose įtvirtintų normų pagrindu. Apie netiesioginį ikiteisminio tyrimo spartinimą kalbama todėl, kad šiuose straipsniuose iš esmės numatyta galimybė skusti ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro veiksmus. Kitaip tariant, nurodytose normose tarsi nenumatyta galimybė skusti ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro neveikimą, kita vertus, jei atitinkamus BPK straipsnius aiškiname ir taikome naudodamiesi sisteminiu ir loginiu metodais, siedami su Konstitucijos preambule ir Konvencija, tai jie taip pat

efektyviai galėtų prisidėti prie ikiteisminio tyrimo terminų kontrolės ir ikiteisminio tyrimo spartinimo.

Spartų ar nevilkinamą ikiteisminį tyrimą suponuoja ir baudžiamasis įstatymas, t. y. ir Baudžiamojo Kodekso⁹⁹ (toliau – BK) įtvirtintas reglamentavimas taip pat gali būti interpretuojamas kaip bent jau netiesiogiai kontroliuojantis ikiteisminio tyrimo terminus. BK 95 straipsnyje numatyta, kad apkaltinamasis nuosprendis asmeniui, padariusiam nusikalstamą veiką, negali būti priimtas, jeigu praėjo treji metai, kai buvo padarytas baudžiamasis nusižengimas; arba praėjo aštuoneri metai, kai buvo padarytas neatsargus arba nesunkus tyčinis nusikaltimas; arba praėjo dvylika metų, kai buvo padarytas apysunkis tyčinis nusikaltimas; arba praėjo penkiolika metų, kai buvo padarytas sunkus nusikaltimas; arba praėjo dvidešimt penkeri metai, kai buvo padarytas labai sunkus nusikaltimas; arba praėjo trisdešimt metų, kai buvo padarytas nusikaltimas, susijęs su tyčiniu kito žmogaus gyvybės atėmimu; per šį nustatytą laiką asmuo nesislėpė nuo ikiteisminio tyrimo ar teismo ir nepadarė naujos tyčinės nusikalstamos veikos. Kitose BK 95 straipsnio dalyse yra numatytos apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties skaičiavimo taisyklės. Nors šios BK normos nėra tiesiogiai skirtos ikiteisminio tyrimo terminams reguliuoti, tačiau atsižvelgiant į tai, kad BK 95 straipsnyje kalbama apie maksimalią (be tam tikrų išimčių) baudžiamojo proceso trukmę, būtų galima preziumuoti, kad ir visas ikiteisminis tyrimas negalėtų tęstis ilgiau nei laikotarpis, per kurį gali būti priimtas apkaltinamasis nuosprendis. Be to, ikiteisminio tyrimo terminas turėtų būti gerokai trumpesnis nei numatyta BK 95 straipsnyje, nes jame kalbama apie viso proceso trukmę, įskaitant teisminį baudžiamosios bylos nagrinėjimą.

Jau minėta, kad iki 2010 m. spalio 1 d. pakeitimų BPK 176 straipsnio 1 dalyje buvo nustatytas bendro pobūdžio reikalavimas, jog ikiteisminis tyrimas turi būti atliktas per kuo trumpiausius terminus (ši nuostata išliko ir dabar). Toks reglamentavimas išplaukė iš BPK 1, 2 ir 44 straipsnių. Norėdamas išvengti galimų reikalavimo dėl kiek įmanomai trumpesnės ikiteisminio tyrimo trukmės pažeidimų, įstatymų leidėjas buvo nustatęs kontrolės sistemą, kuria naudojantis buvo galima kontroliuoti ikiteisminio tyrimo trukmę, siejant ją su išsamiu reikšmingų nusikalstamos veikos aplinkybių ištyrimu ir nusikalstamą veiką galėjusio padaryti asmens nustatymu. Visų pirma BPK 176 straipsnio 2 dalyje buvo numatyta, kad generalinio prokuroro nustatyta tvarka prokurorai privalėjo kontroliuoti, kaip laikomasi šio straipsnio 1 dalyje nustatyto reikalavimo. Kontroliuoti ikiteisminio tyrimo terminus prokurorai privalėjo vadovaudamiesi Ikiteisminio tyrimo terminų

⁹⁹ *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741 (aktuali redakcija).

kontrolės tvarka, 2003 m. balandžio 11 d. patvirtinta generalinio prokuroro¹⁰⁰ (toliau – Tvarka).

Pagal Tvarką iš esmės buvo nustatytas toks pagrįstos (priimtinos) ikiteisminio tyrimo trukmės reglamentavimas, kai konkretaus ikiteisminio turinio trukmę nustatydavo prokuroras, vadovaudamasis šiuo prokuratūros darbo organizavimą reglamentuojančiu aktu. Tvarkoje buvo nustatyta, jog pradėjus ikiteisminį tyrimą ikiteisminio tyrimo pareigūnas ne vėliau kaip kitą dieną raštu praneša prokuratūrai, kurios prokurorai organizuoja ikiteisminį tyrimą ir jam vadovauja, per *kokį terminą planuoja ikiteisminį tyrimą užbaigti*. Tvarkos 5.2 punkte buvo numatyta, kad prokuroras, atsižvelgdamas į padaryto nusikaltimo sunkumą, baudžiamosios bylos apimtį ir sudėtingumą, pavedime ikiteisminio tyrimo įstaigai *gali nurodyti konkretų terminą*, iki kurio ikiteisminis tyrimas turi būti užbaigtas, arba *data, iki kurios ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnas turi pateikti pranešimą apie ikiteisminio tyrimo eigą ar atvykti į tyrimo eigos aptarimą*. Ikiteisminio tyrimo pareigūnams buvo nustatyta pareiga arba nustatytu terminu užbaigti ikiteisminį tyrimą, arba pranešime apie ikiteisminio tyrimo eigą (aptarimo metu) nurodyti atliktus darbus, priežastis, dėl kurių tyrimas negali būti užbaigtas, ir veiksmus, kuriuos dar būtina atlikti, ir jų atlikimo terminus. Pagal tokį reglamentavimą *ikiteisminio tyrimo terminų kontrolė buvo pavesta prokurorui, nuo kurio efektyvios kontrolės bei sprendimų ir priklausė ikiteisminio tyrimo eiga bei trukmė*.

Baudžiamojo proceso teisės doktrinoje buvo pabrėžiama, kad nustatydamas terminus, per kuriuos turi būti baigtas ikiteisminis tyrimas ar pateikta ataskaita, prokuroras turi vadovautis bendraisiais, aukščiau trumpai paminėtais EŽTT jurisprudencijoje išskirtais priimtinos (protingos) trukmės kriterijais – bylos ar tyrimo sudėtingumu, įvertinant įtariamojo ar gynybos apskritai elgesį procese.

Reikia pažymėti, kad Tvarkoje vis dėlto buvo nustatyti tam ir tikri konkretūs ikiteisminio tyrimo kontrolės terminai. Tvarkos 6 punkte buvo numatyta, kad kai baudžiamojoje byloje nenustatyti įtariamieji, ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnas po dviejų mėnesių nuo ikiteisminio tyrimo pradžios arba prokuroro nustatytą dieną privalo pateikti baudžiamąją bylą prokurorui, kuris, susipažinęs su baudžiamosios bylos medžiaga, gali duoti rašytinius nurodymus ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnui dėl reikiamų veiksmų atlikimo ir nustatyti terminą, iki kurio prokurorui turi būti pranešta apie ikiteisminio tyrimo eigą, nurodyti tęsti įtariamųjų paiešką arba nutraukti ikiteisminį tyrimą. Tvarkos 8 punkte buvo nurodyta, kad jei per 5 mėnesius nuo pirmosios įtariamojo

¹⁰⁰ Ikiteisminio tyrimo terminų kontrolės tvarka, patvirtinta generalinio prokuroro 2003 m. balandžio 11 d. įsakymu Nr. I-47. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 39-1805.

apklausos ikiteisminis tyrimas nebaigiamas, prokuroras privalo apie tai raštu pranešti aukštesniajam prokurorui. Nustatytas toks reglamentavimas, kad kiekvienu atveju esant ilgiems ikiteisminio tyrimo terminams (5 ir daugiau mėnesių) turi būti pranešama vis aukštesnės grandies prokurorui, o galiausiai – Generalinei prokuratūrai, nurodant, kodėl ikiteisminis tyrimas vis dar nėra užbaigtas.

Reziumuojant galima daryti išvadą, kad BPK iki 2010 m. spalio 1 d. ir kiti tuo metu galioję norminiai aktai nenumatė jokių imperatyvių terminų, o tiesiog buvo įtvirtinta pareiga atlikti ikiteisminį tyrimą per trumpiausius įmanomus terminus, detalizuojant teisinį reglamentavimą generalinio prokuroro įsakymu ir jame nustatant santykinai maksimalius ikiteisminio tyrimo trukmės terminus.

2. FORMALIU LAIKO TARPU APIBRĖŽTAS IKITEISMINIO TYRIMO TERMINAS

2.1. Istorinis Lietuvos patyrimas galiojant 1961 m. Baudžiamojo proceso kodeksui

Sovietinės okupacijos metu, 1961 m. rugsėjo 1 d. Lietuvos teritorijoje pradėjo veikti Lietuvos Tarybos Socialistinės Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (toliau – 1961 m. BPK). Šis kodeksas deklaravo socialistinio teisingumo uždavinius, įtvirtinto normas, skirtas socialistiniam teisėtumui ir teisėtavakai stiprinti, tarybinių piliečių teisėms bei teisėtiems interesams saugoti, baudžiamojo proceso auklėjamajam poveikiui didinti, tačiau šios normos iš esmės tebuvo deklaracijos, kuriomis buvo siekiama demonstruoti proceso demokratiškumą, o ne realiai užtikrinti proceso dalyvių teises jame.¹⁰¹ Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, iš karto nebuvo galimybės suformuluoti savą baudžiamojo proceso įstatymą, todėl ir toliau galiojo 1961 m. BPK. Tokia situacija tęsėsi iki 2003 m. gegužės 1 d., kuomet Lietuvoje pirmą kartą įsigaliojo tikras nacionalinis baudžiamojo proceso įstatymas.

1961 m. BPK 18 straipsnis įpareigojo teismą, prokurorą, tardytoją ir kvotėją imtis visų įstatymo numatytų priemonių, kad visos bylos aplinkybės būtų ištiriamos visapusiškai, pilnutinai ir objektyviai bei per kiek įmanoma trumpesnę laiką. 1961 m. BPK komentare buvo pabrėžiama proceso per kiek įmanoma trumpesnę laiką svarba ir teigiama, kad parengtinio tardymo vilkinimas sudaro sąlygas prarasti įrodymus, pažeidžia proceso dalyvių teises ir interesus, apsunkina tiesos nustatymą byloje, griauna parengtinio tardymo organų veiklos prestižą ir t. t.¹⁰²

Greito ikiteisminio tyrimo imperatyvas buvo įgyvendinamas nustačius konkrečius, aiškiai, formaliu laiko tarpu apibrėžtus terminus, per kuriuos turėjo būti baigtas ikiteisminis tyrimas. Tiesa, tuo metu tyrimas iki teismo nebuvo vientisas, egzistavo parengtinio tardymo ir kvotos procesinės formos.

Parengtinio tardymo terminai buvo numatyti 1961 m. BPK 150 straipsnio 1 dalyje. Šis straipsnis nuo nepriklausomybės atkūrimo iki 2003 metų buvo keičiamas tris kartus – 1993 m. birželio 10 d. įstatymu Nr. I-180, įsigaliojusiu 1993 m. liepos 2 d.¹⁰³, 1994 m.

¹⁰¹ GUŠAUSKIENĖ M. Lygių procesinių teisių įgyvendinimo problemos ikiteisminiame tyrime. *Jurisprudencija*, 2005, 67(59), p. 57.

¹⁰² Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2001, p. 196.

¹⁰³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Nr. I-180, *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 26-597.

liepos 19 d. įstatymu Nr. I-551, įsigaliojusiu 1994 m. rugsėjo 1 d.¹⁰⁴, ir 1995 m. birželio 13 d. įstatymu Nr. I-945, įsigaliojusiu 1995 m. liepos 5 d.¹⁰⁵. 1993 m. birželio 10 d. įstatymo pakeitimu buvo numatyta, kad parengtinis tardymas baudžiamojoje byloje turi būti baigiamas ne vėliau kaip per du mėnesius. Ši taisyklė galiojo parengtiniams tyrimams dėl visų (bet kokių) nusikaltimų. 1994 m. liepos 19 d. įstatymu BPK 150 straipsnio 1 dalis buvo papildyta ir numatyta, kad parengtinis tardymas baudžiamojoje byloje dėl organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo veiklos turi būti pabaigtas ne vėliau kaip per šešis mėnesius, taip numatant išimtį iš bendrosios parengtinio tardymo termino (2 mėn.) taisyklės. Ši išimtis atspindėjo principinę nuostatą, jog sudėtingose bylose parengtinis tardymas objektyviai užtrunka ilgiau nei įprastai ir tai yra pateisinama. Jei per šešis mėnesius organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo padarytas nusikaltimas neištiriamas, parengtinio tardymo terminas galėjo būti tęsiamas BPK 150 straipsnio 3 dalyje numatyta tvarka – terminą galėjo pratęsti tik Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras ar jo pavaduotojas.¹⁰⁶ 1994 m. liepos 19 d. įstatymo pakeitimas išreiškė suaktyvėjusią Lietuvos valstybės kovą su organizuotu nusikalstamumu, buvo sisteminė dalis teisės aktų pakeitimų, nukreiptų prieš organizuotą nusikalstamumą.

1961 m. BPK 150 straipsnio 2 dalyje buvo numatyta, kad į parengtinio tardymo terminą įeina laikas nuo bylos iškėlimo momento iki to momento, kada prokurorui perduodama byla su kaltinamąja išvada ar nutarimu perduoti bylą teismui, kad būtų išnagrinėtas priverčiamųjų medicininio pobūdžio priemonių skyrimo klausimas, arba iki bylos nutraukimo ar sustabdymo.

Taigi, galiojant 1961 m. BPK, įstatyminiu lygmeniu buvo numatyti aiškūs formalūs parengtinio tardymo terminai, įtvirtintos šių terminų skaičiavimo taisyklės, apibrėžti formalūs parengtinio tardymo pradžios ir pabaigos momentai.

Tiesa, negalima sakyti, kad 1961 m. BPK įtvirtinti parengtinio tardymo terminai buvo absoliutūs – nors ir nustatyti formaliai, šie terminai galėjo būti ne kartą pratęsimi. Konkrečiai, 1961 m. BPK 150 straipsnio 3 dalyje buvo nurodyta, kad parengtinio tardymo terminą iki trijų mėnesių pratęsia apylinkės vyriausiasis prokuroras arba jo pavaduotojai, iki šešių mėnesių – apygardos vyriausiasis prokuroras arba jo pavaduotojai. Toliau pratęsti parengtinio tardymo terminą išimtiniais atvejais gali Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras arba jo pavaduotojai (kol Lietuva buvo Tarybų Sąjungos glėbyje, 1961 m. BPK numatytus parengtinio tardymo terminus galėjo tęsti ir aukščiausi Tarybų Sąjungos

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Nr. I-551, *Valstybės žinios*, 1994, Nr. 60-1182.

¹⁰⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Nr. I-945, *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 55-1352.

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2001, p. 197.

prokuratūros vadovai). Taigi, jei tardytojas dėl objektyvių priežasčių per du mėnesius negali užbaigti parengtinio tardymo byloje, jis privalo, kol nesibaigė terminas, priimti motyvuotą nutarimą dėl termino pratęsimo. Šį nutarimą kartu su baudžiamosios bylos medžiaga tardytojas pateikia atitinkamos prokuratūros vyriausiajam prokurorui, generaliniam prokurorui ar jų pavaduotojams, kad šie spręstų termino prailginimo klausimą.¹⁰⁷ Vadinasi, pagal 1961 m. BPK laikas, kuriam pratęsimi parengtinio tardymo terminai, priklausė nuo jų pratęsiančio asmens – prokuroro pareigybės. Kuo aukštesnės prokuroro pareigos, tuo ilgesniam terminui jis galėjo pratęsti parengtinį tardymą.

1961 m. BPK 150 straipsnio 4 dalyje buvo nustatyta, kad esant situacijai, kai teismas gražina bylą tardymui papildyti, taip pat atnaujinus sustabdytą ar nutrauktą bylą, papildomojo tardymo terminą nustato prokuroras, prižiūrintis tardymą, iki vieno mėnesio, skaičiuojant nuo to momento, kai tardytojas priėmė bylą savo žinion.

Taigi, 1961 m. BPK 150 straipsnis nustatė formalius terminus, tačiau nenustatė parengtinio tardymo pratęsimo galutinės ribos. Šis terminas galėjo būti tęsiamas iki to laiko, kol baudžiamoji byla bus iširta visapusiškai ir pilnutinai arba kol sueis patraukimo baudžiamojon atsakomybėn senaties terminai. Parengtinio tardymo terminų tęsimo teisėtumą ir pagrįstumą kontroliavo atitinkamo lygmens prokuroras¹⁰⁸. Teismai šiame procese nedalyvavo.

Analogiškai buvo reglamentuoti ir antrosios tyrimo iki teismo procesinės formos – kvotos terminai. 1961 m. BPK 139 straipsnyje buvo numatyta, kad bylose, kuriose parengtinį tardymą darytina nebūtina, kvota turi būti pabaigiamą per 1 mėnesį nuo baudžiamosios bylos iškėlimo momento. Šis terminas pagal bendrą tvarką galėjo būti pratęstas dar 1 mėnesiui (teisę tą daryti turėjo kvotos darymą toje byloje tiesiogiai prižiūrintis prokuroras), o išimtiniais atvejais kvotos terminai galėjo būti tęsiami aukščiau aprašyta 1961 m. BPK 150 straipsnyje numatyta tvarka.

Taigi, teisinis reglamentavimas galiojant 1961 m. BPK buvo grindžiamas proceso greitumo reikalavimu, tačiau manyta, jog veiksmingą šio principo galiojimą užtikrins baudžiamąjo proceso įstatyme įtvirtinti konkretūs, aiškiai apibrėžti ikiteisminio tyrimo terminai, detalčiai reglamentuota šių terminų skaičiavimo, pratęsimo, hierarchinės kontrolės ir t.t. procedūra. Pastebėtina ir tai, kad tuometinė baudžiamąjo proceso teisės doktrina nediskutavo tokio pagrįstos ikiteisminio tyrimo trukmės reglamentavimo ir netgi nepagrindė, kodėl 1961 m. BPK nustatyti būtent tokie pirminiai parengtinio tardymo ir

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamąjo proceso kodekso komentaras. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2001, p. 197.

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamąjo proceso kodekso komentaras. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2001, p. 197.

kvotos terminai, ar šie terminai yra pagrįsti ir jų laikomasi praktikoje, ar tyrimo terminų pratęsinėjimas nėra formalus ir aukštesnio prokuroro įsikišimas užtikrina veiksmingą kontrolę ir t.t. Paprastai tariant, tuometinė baudžiamojo proceso teisės doktrina tiesiog komentavo galiojantį teisinį reglamentavimą ir nesistengė pagrįsti, kodėl galiojančios normos yra „geresnės“ nei prokuroro diskrecijos teisė varijuoti ikiteisminio tyrimo terminais priklausomai nuo bylos sudėtingumo, įtariamųjų skaičiaus bei kitų aplinkybių.

2.2. 2010 m. spalio 1 d. įsigaliojusių BPK 176 straipsnio pakeitimu apibrėžtos ikiteisminio tyrimo trukmės reglamentavimo analizė

Kaip minėta, skirtingai nei 1961 m. BPK, BPK nebuvo nustatyti konkretūs ikiteisminio tyrimo terminai. Baudžiamojo proceso teisės doktrinoje nurodyta, jog taip buvo pasielgta (BPK nenurodyti konkretūs ikiteisminio tyrimo terminai), nes ilgametė praktika parodė, kad tokių terminų buvimas nedavė daug teigiamų rezultatų¹⁰⁹. Tačiau konkrečių, aiškiai apibrėžtų terminų nebuvimas BPK neturi būti traktuojamas kaip leidimas vykdyti procesą nekreipiant dėmesio į jokių terminus¹¹⁰. Kaip minėta, keliuose ar net keliolikoje BPK straipsnių yra įtvirtintas proceso greitumo principas bei nustatyti tam tikri konkrečių veiksmų atlikimo ar sprendimų priėmimo terminai.

2010 m. spalio 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos Seimo valdybos sudarytos darbo grupės Baudžiamojo proceso kodekso tobulinimui, Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto ir Respublikos Prezidentės siūlyti BPK 176 straipsnio pakeitimai ir Lietuvos baudžiamajame procese vėl atsirado *aiškiai apibrėžti* ikiteisminio tyrimo terminai. BPK 176 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad ikiteisminis tyrimas dėl baudžiamojo nusižengimo turi būti atliktas ne ilgiau kaip per 3 mėnesius, dėl nesunkių, apysunkių ir neatsargių nusikaltimų – per 6 mėnesius ir dėl sunkių bei labai sunkių nusikaltimų – ne ilgiau nei per 9 mėnesius. Tiesa, BPK 176 straipsnio 2 dalis numato išlygą – jei dėl bylos sudėtingumo, didelės apimties ar kitų svarbių aplinkybių ikiteisminis tyrimas nebaigiamas per BPK 176 straipsnio 1 dalyje numatytus terminus, šio ikiteisminio tyrimo terminą gali pratęsti aukštesnysis prokuroras.

Kaip seka iš priimant BPK 176 straipsnio pakeitimus Seimo narių viešai dėstytų argumentų, formaliu ikiteisminio tyrimo terminų įtvirtinimu siekiama sutrumpinti

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I–IV (1–220 straipsniai). Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003, p. 451

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I–IV (1–220 straipsniai). Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003, p. 451

ikiteisminio tyrimo terminus, siekiama sudaryti situaciją, kad konkretų ikiteisminį tyrimą organizuojantis prokuroras, žinodamas, jog tęstis ikiteisminio tyrimo terminą reikės pas aukštesnįjį prokurorą, jaus atsakomybę ir vengs ilgai tęsti ikiteisminį tyrimą ir t.t.

Kaip minėta, autentiškosios BPK versijos kūrėjai, BPK komentaro autoriai dar 2003 metais pabrėžė, kad ilgametė (sovietmečio) praktika parodė, jog ikiteisminio tyrimo terminų buvimas nedavė daug teigiamų rezultatų¹¹¹. Manytina, jog analogiškas efektas bus ir įrašius ikiteisminio tyrimo terminus į BPK.

Aptariant 2010 m. spalio 1 d. įsigaliojusį naująjį ikiteisminio tyrimo terminų teisinį reglamentavimą, norėtusi pabrėžti šiuos svarbesnius aspektus.

Pirma. Aukščiau pristatyta EŽTT jurisprudencija aiškiai parodo, jog pagrįsta tyrimo iki teismo (kaip ir baudžiamojo proceso bendrai) trukmė priklauso nuo konkrečių faktinių aplinkybių: bylos sudėtingumo, baudžiamojo persekiojimo institucijų, teismo ir baudžiamajon atsakomybėn traukiamo asmens elgesio ir pan. Faktinį aspektą vertinant pagrįstą proceso trukmę renkasi ir Vakarų Europos valstybės. Kodėl Lietuva pasirinko sovietmečiu išbandytą ir teigiamų rezultatų nedavusį formalių ikiteisminio tyrimo terminų nustatymo būdą, viešai pagrįsta ir paaiškinta nebuvo.

Antra. Tinkamos (priimtinos) ikiteisminio tyrimo trukmės principas, kaip minėta, visų pirma, saugo įtariamo asmens teises. Žemiau atskleidžiama, kad vienas iš teisinių instrumentų, užtikrinančių šios įtariamo asmens teisės realumą ir veiksmingumą yra BPK 215 straipsnyje numatyta galimybė kreiptis pas ikiteisminio tyrimo teisėją ir prašyti nutraukti per ilgai besitęsiantį ikiteisminį tyrimą. Minėta ir tai, kad šia teise įtariamasis gali pasinaudoti nuo pirmosios įtariamojo apklausos praėjus 6 mėnesiams. BPK 176 straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad jei ikiteisminis tyrimas tęsiasi per ilgai, ikiteisminio tyrimo teisėjas, gavęs įtariamojo ar jo gynėjo skundą, gali priimti BPK 215 straipsnyje numatytus sprendimus. Įvertinus naująjį BPK 176 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą reguliavimą, iš kurio seka, jog įstatymų leidėjui normalu, kai ikiteisminis tyrimas dėl sunkaus nusikaltimo tęsiasi 9 mėnesius, natūraliai kyla klausimas, kaip turėtų elgtis ikiteisminio tyrimo teisėjas, gavęs tokiam ikiteisminiame tyrime skundą dėl pernelyg ilgos tyrimo trukmės, nes tyrimas tęsiasi jau, pvz., 7 mėnesius. Labiausiai tikėtina, kad ikiteisminio tyrimo teisėjas tokį įtariamojo skundą atmes. Vadinasi, nors BPK 176 straipsnio pakeitimo autoriai deklaravo, kad siekė paskubinti ikiteisminius tyrimus ir užtikrinti įtariamo asmens teises, tačiau iš tiesų naujasis teisinis reglamentavimas tik įnešė

¹¹¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I–IV (1–220 straipsniai). Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003, p. 451

sumaištį ir sumenkino BPK 215 straipsnyje įtvirtintą įtariamo asmens teisių apsaugos mechanizmą.

Trečia. Vertinant BPK 176 straipsnyje nurodytus formaliuosius ikiteisminio tyrimo terminus kyla ir praktinis klausimas: kodėl didžiuliu darbo krūviu užverstas prokuroras, kurio veiklos rezultatai matuojami pagal statistinius kriterijus, turėtų ikiteisminį tyrimą baigti ir bylą teismui perduoti greičiau nei BPK 176 straipsnio 1 dalyje numatyti terminai? Juk, esant tokiems terminams, prokuroras, kuris jų laikosi, negali būti pripažįstamas pažeidęs baudžiamojo proceso įstatymą. Taigi, BPK 176 straipsnio 1 dalyje įtvirtinti ikiteisminio tyrimo terminai ir šiuo aspektu neskatina greito ikiteisminio tyrimo.

Ketvirta. Viena iš pagrindinių ikiteisminio tyrimo terminų paskirčių – užtikrinti įtariamojo teisę į procesą per kuo trumpesnę terminą. Todėl tam, kad žmogus galėtų veiksmingai naudotis jam suteikiama teise ir žinoti, ko jis gali reikalauti iš baudžiamojo persekiojimo institucijų, baudžiamojo proceso įstatyme turi būti pakankamai aiškiai ir tiksliai suformuluoti straipsniai, kurie reglamentuoja ikiteisminio tyrimo trukmę. Tačiau šiuo metu galiojančiuose BPK straipsniuose, manyčiau, nėra pakankamai aiškiai atskleista proceso ir ikiteisminio tyrimo per kuo trumpiausią terminą esmė. Dėl to vienas iš pasiūlymų, kaip gali būti veiksmingiau užtikrinta ikiteisminių terminų kontrolė – BPK numatyti išsamesnį proceso per kuo trumpiausią terminą paaiškinimą. Pavyzdžiui, Rusijos Federacijos baudžiamojo proceso kodekse¹¹² (toliau – RF BPK) proceso greitumo reikalavimas paaiškinamas daug išsamesniau nei BPK. RF BPK 6.1 straipsnyje numatyta, kad baudžiamasis procesas turi būti atliktas per *protingą terminą*. Baudžiamojo proceso terminai gali būti pratęsimi tik RF BPK numatytais atvejais ir tvarka, tačiau baudžiamasis persekiojimas, bausmės skyrimas ir baudžiamojo persekiojimo nutraukimas turi būti vykdomi per protingą terminą. RF BPK įtvirtina taisyklės, kaip turi būti aiškinamas baudžiamojo proceso per protingą terminą reikalavimas. RF BPK 6.1 straipsnio 3 dalis nurodo, kad nustatant protingą baudžiamojo proceso terminą jis skaičiuojamas nuo baudžiamojo persekiojimo pradžios iki baudžiamojo persekiojimo nutraukimo arba apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo, ir turi būti atsižvelgiama į teisinį ir faktinį baudžiamosios bylos sudėtingumą, baudžiamojo proceso dalyvių elgesį, teismo, prokuroro, ikiteisminio tyrimo įstaigos vadovo, tyrėjo, tardymo įstaigos vadovo, tardymo įstaigos, tardytojo veiksmų, atliktų siekiant laiku atlikti baudžiamąjį persekiojimą ir išnagrinėti baudžiamąją bylą, pakankamumą bei efektyvumą ir į bendrą baudžiamojo proceso trukmę. Be to, RF BPK įtvirtintas imperatyvas, kad aplinkybės, susijusios su

¹¹²Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации. [interaktyvus] [žiūrėta 2011-02-18].
Prieiga per internetą: <<http://www.zakonrf.info/upk/>> .

tardymo, ikiteisminio tyrimo įstaigų, prokuratūrų ir teismų darbo organizacija, taip pat baudžiamosios bylos nagrinėjimas įvairiose instancijose, negali būti pripažįstami pateisinančiais baudžiamojo proceso per protingą terminą pratęsimą. Tame pačiame straipsnyje yra numatytos taisyklės, kaip gali būti pagreitintas baudžiamosios bylos teisminis nagrinėjimas, jeigu jis yra vilkinamas. Kalbant apie ikiteisminį tyrimą, RF BPK 162 straipsnis numato konkretų vieną bendrą ikiteisminio tyrimo terminą – ikiteisminis tyrimas turi būti pabaigtas per 2 mėnesius nuo ikiteisminio tyrimo pradžios. Šis straipsnis taip pat numato tokio termino pratęsimo galimybę. BPK 176 straipsnio formuluotė, iš principo, yra tokio pat pobūdžio kaip RF BPK 162 straipsnis, bet, manyčiau, ji nėra pakankamai konkreti. Pavyzdžiui, nenurodyta, kiek kartų ir kuriam laikotarpiui gali būti pratęstas ikiteisminio tyrimo terminas. RF BPK 162 straipsnis numato konkretų terminą, kuriam gali būti pratęstas ikiteisminis tyrimas – 3 mėnesiai; taip pat yra numatyta, kad ikiteisminis tyrimas ypač sudėtingose baudžiamosiose bylose gali būti pratęstas iki 12 mėnesių, o tolimesnis ikiteisminio tyrimo termino pratęsimas galimas tik išimtiniais atvejais. Mano manymu, jei BPK jau yra įtvirtinti formalūs ikiteisminio tyrimo terminai, tai BPK turėtų būti konkrečiai apibrėžtas ir vieno ikiteisminio tyrimo pratęsimo laikotarpis. RF BPK 162 straipsnio 2 dalis nustato, kad ikiteisminio tyrimo terminas skaičiuojamas nuo dienos, kai buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas, iki tos dienos, kai ikiteisminio tyrimo medžiaga kartu su kaltinamąja išvada yra persiunčiama prokurorui, arba iki sprendimo apie kreipimąsi į teismą dėl priverčiamųjų medicininių priemonių taikymo priėmimo dienos, arba iki sprendimo nutraukti ikiteisminį tyrimą priėmimo dienos. Į ikiteisminio tyrimo terminą nėra įtraukiami tie laikotarpiai, kai ikiteisminis tyrimas buvo sustabdytas. Mančiau, kad ir BPK turėtų būti numatyta norma, įtvirtinanti taisyklę, nuo kurio ir iki kurio momento yra skaičiuojamas ikiteisminio tyrimo terminas, ir išspręstas klausimas, kaip turėtų būti vertinamas laikotarpis iki ikiteisminio tyrimo pradžios, kai yra atliekami ikiteisminio tyrimo įstaigoje ar prokuratūroje gauto skundo, pareiškimo ar pranešimo duomenų patikslinamieji veiksmai, numatyti BPK 167 straipsnio 1 dalyje. Siekiant užtikrinti įtariamąjį teisę būti informuotam apie ikiteisminio tyrimo eigą, RF BPK yra numatytas imperatyvas, kad tyrėjas privalo raštu informuoti įtariamąjį ir jo gynėją, taip pat nukentėjusįjį ir jo atstovą apie ikiteisminio tyrimo termino pratęsimą. BPK *expressis verbis* tokios taisyklės nenumato, tačiau, siekiant labiau užtikrinti įtariamąjį teisę būti informuotam apie ikiteisminio tyrimo eigą, dalyvauti ikiteisminiame tyrime ir teisę paduoti skundą dėl ikiteisminio tyrimo pareigūno ir prokuroro atliktų veiksmų bei priimtų sprendimų, toks imperatyvas turėtų būti numatytas BPK 176 straipsnyje.

Įsigaliojus BPK 176 straipsnio pakeitimams, generalinis prokuroras patvirtino ikiteisminio tyrimo terminų kontrolės tvarkos aprašą¹¹³ (toliau – Aprašas). Apraše visų pirma detalizuojamas BPK 176 straipsnio 1 dalyje nustatytų terminų skaičiavimas, nurodyta, koks aukštesnysis prokuroras turi teisę juos pratęsti (pvz., apylinkės prokuratūros prokurorų atliekamų ikiteisminių tyrimų terminus gali pratęsti tos apylinkės prokuratūros vyriausiasis prokuroras ar jo pavaduotojas, Generalinės prokuratūros prokurorų atliekamų ikiteisminių tyrimų terminus turi teisę pratęsti Generalinės prokuratūros departamento ar skyriaus vyriausiasis prokuroras ar jo pavaduotojas ir t.t.), detaliai aprašyti aukštesniojo prokuroro veiksmai gavus prokuroro prašymą pratęsti ikiteisminį tyrimą (Aprašo 26 punktas). Apraše Generalinis prokuroras taip pat nustato ir kai kuriuos baudžiamojo proceso įstatyme nenumatytus ikiteisminių tyrimų terminus. Pvz., Aprašo 4 punkte nurodyta, kad ikiteisminis tyrimas mirties priežastčiai ar dingusio be žinios asmens buvimo vietai nustatyti turėtų būti atliktas ne ilgiau kaip per 3 mėnesius. Pagal Aprašo 5 punktą ikiteisminis tyrimas dėl nusikalstamų veikų nepilnamečių asmenų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui laikomas prioritetiniu ir turi būti atliktas per kuo trumpiausią laiką, bet ne ilgiau kaip per 4 mėnesius.

Kai kurių autorių nuomone (pvz., R. Merkevičiaus), susidaro įspūdis, jog BPK perėmus sovietinę tradiciją nustatinėti formalius ikiteisminio tyrimo terminus, Generalinis prokuroras perėmė sovietinę tradiciją ignoruoti procesinių terminų reikšmę, pripažinti jiems tik organizacinę – formalią reikšmę. Pavyzdžiui, Aprašo 15 punkte numatyta galimybė atnaujinti praleistą ikiteisminio tyrimo terminą: kai ikiteisminio tyrimo terminas yra praleistas, ikiteisminiam tyrimui vadovaujantis prokuroras raštu kreipiasi į atitinkamą aukštesnįjį prokurorą [...] su prašymu atnaujinti praleistą terminą ir jį pratęsti. Nusprendęs atnaujinti ikiteisminio tyrimo terminą aukštesnysis prokuroras, vadovaudamasis BPK 102 straipsniu, priima nutarimą atnaujinti ikiteisminio tyrimo terminą ir jį pratęsti. Tokius sprendimus aukštesnysis prokuroras gali priimti ir savo iniciatyva. Ši Aprašo taisyklė leidžia manyti, kad BPK 176 straipsnio 1 dalyje nustatyti ikiteisminio tyrimo terminai bei Seimo narių dėstyti samprotavimai apie žemesniųjų prokurorų baimę einant prasitęsti ikiteisminio tyrimo terminus neduos norimo efekto. Maža to, Aprašo 16 punkte rašoma, kad jei ikiteisminio tyrimo veiksmai buvo atliekami nepratęsus ikiteisminio tyrimo termino, jų rezultatai gali būti naudojami tolesniame baudžiamajame procese tik atnaujinus ikiteisminio tyrimo terminą ir jį pratęsus. Taigi, Aprašo 16 punktas apskritai leidžia daryti išvadą, jog ikiteisminis tyrimas gali trukti kiek tik nori, ikiteisminio tyrimo

¹¹³ Generalinio prokuroro 2010 m. spalio 15 d. įsakymų Nr. I-142 patvirtintas ikiteisminio tyrimo terminų kontrolės tvarkos aprašas

eigoje prokurorai neturi sukti sau galvos dėl ikiteisminio tyrimo terminų ir ikiteisminio tyrimo terminą pagal BPK 176 straipsnio 2 dalį jie turi prasitęsti prieš pat kaltinamojo akto surašymą. Pagal Aprašo 16 punktą veiksmai, atlikti neprateštame, tad iš esmės neteisėtame ikiteisminiame tyrime, pasirodo, yra teisėti.

3. IKITEISMINIO TYRIMO TERMINŲ LAIKYMOSI UŽTIKRINIMAS

Kaip trumpai jau buvo užsiminta, Baudžiamojo proceso kodeksas numato dvejopą priimtinos (protingos) ikiteisminio tyrimo trukmės užtikrinimo ir kontrolės procesinę tvarką: visų pirma tą kontroliuoja aukštesnieji prokurorai, o įtariamojo ar jo gynėjo skundus dėl pernelyg ilgos ikiteisminio tyrimo trukmės (tyrimo vilkinimo) nagrinėja ikiteisminio tyrimo teisėjai ir aukštesnieji teismai.

3.1. *Aukštesniojo prokuroro atliekama priimtinos (pagrįstos) ikiteisminio tyrimo trukmės kontrolė*

Kaip minėta, pagal BPK 176 straipsnio 2 dalį, jei ikiteisminis tyrimas per BPK 176 straipsnio 1 dalyje numatytus terminus nebaigiamas dėl bylos sudėtingumo, didelės apimties ar kitų svarbių priežasčių, ikiteisminį tyrimą organizuojantis ir jam vadovaujantis prokuroras privalo kreiptis į aukštesnįjį prokurorą ir prašyti pratęsti ikiteisminio tyrimo terminą. Detali ikiteisminiam tyrimui vadovaujančio prokuroro kreipimosi į aukštesnįjį prokurorą tvarką ir procesinė forma bei aukštesniojo prokuroro atliekami veiksmai ir priimami procesiniai sprendimai yra reglamentuoti Apraše.

Aprašo 7 punkte visų pirma nurodyta, kas yra *aukštesnysis prokuroras*, kuris turi teisę pratęsti ikiteisminio tyrimo terminus:

- jei ikiteisminiam tyrimui vadovauja apylinkės prokuratūros prokuroras – apylinkės prokuratūros vyriausiasis prokuroras ar jo pavaduotojas,
- jei ikiteisminiam tyrimui vadovauja apygardos prokuratūros prokuroras – apygardos prokuratūros vyriausiasis prokuroras ar jo pavaduotojas,
- jei ikiteisminiam tyrimui vadovauja Generalinės prokuratūros prokuroras – Generalinės prokuratūros departamento ar skyriaus vyriausiasis prokuroras ar jo pavaduotojas.

Šiuo aspektu įdomu pastebėti, jog BPK 176 straipsnio 2 dalis nurodo tik tai, kad ikiteisminio tyrimo terminą turi teisę pratęsti *aukštesnysis prokuroras*. *Aukštesniojo prokuroro* sąvoka atskleista tik Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatyme¹¹⁴ (toliau – Prokuratūros įstatymas). Prokuratūros įstatymo 15 straipsnio 2 dalyje rašoma, kad prokurorui vykdant proceso įstatymus, *aukštesnysis prokuroras* yra:

¹¹⁴ *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 81-1514 (aktuali redakcija).

- apylinkės prokuratūros prokurorui – apylinkės vyriausiasis prokuroras (jo pavaduotojas), apygardos vyriausiasis prokuroras (jo pavaduotojas), Generalinės prokuratūros departamento (skyriaus) vyriausiasis prokuroras (jo pavaduotojas);

- apylinkės vyriausiajam prokurorui (jo pavaduotojui), apygardos prokuratūros prokurorui – apygardos vyriausiasis prokuroras (jo pavaduotojas), Generalinės prokuratūros departamento (skyriaus) vyriausiasis prokuroras (jo pavaduotojas);

- apygardos vyriausiajam prokurorui (jo pavaduotojui), Generalinės prokuratūros prokurorui – Generalinės prokuratūros departamento (skyriaus) vyriausiasis prokuroras (jo pavaduotojas).

Vadinasi, Aprašas akivaizdžiai susiaurina *aukštesniojo prokuroro* sąvoką ir taip gali prieštarauti tiek BPK 176 straipsnio 2 daliai, tiek Prokuratūros įstatymo 15 straipsnio 2 daliai.

Ikiteisminio tyrimo terminų pratęsimo tvarka reglamentuota Aprašo 24 punkte. Jame numatyta tokia teisinė procedūra: ikiteisminio tyrimo pareigūnas, likus ne mažiau kaip 7 dienoms iki ikiteisminio tyrimo termino pabaigos, tiesiogiai arba elektroninio ryšio priemonėmis pateikia ikiteisminį tyrimą organizuojančiam ir jam vadovaujančiam prokurorui savo tiesioginio vadovo vizuotą pranešimą apie ikiteisminio tyrimo eigą, kuriame turi būti nurodytos ir priežastys, dėl kurių tyrimas nebuvo baigtas per nustatytą terminą), o ikiteisminiam tyrimui vadovaujantis prokuroras tiesiogiai arba elektroninio ryšio priemonėmis pateikia aukštesniajam prokurorui prašymą pratęsti ikiteisminio tyrimo terminą ir ikiteisminio tyrimo pareigūno ar ikiteisminį tyrimą atliekančio prokuroro surašyto pranešimo apie tyrimo eigą kopiją.

Gavęs ikiteisminį tyrimą organizuojančio prokuroro prašymą pratęsti ikiteisminio tyrimo terminą, aukštesnysis prokuroras turi teisę atlikti šiuos veiksmus ar priimti tokius sprendimus:

- pratęsti ikiteisminio tyrimo terminą, t.y. rezoliucijoje nurodyti datą, iki kurios terminas pratęsimas,

- pareikalauti pateikti papildomos informacijos apie ikiteisminio tyrimo eigą, tyrimo veiksmų planą ir (ar) ikiteisminio tyrimo medžiagą;

- pavesti tiesiogiai pavaldžiam prokurorui patikrinti pateiktą ikiteisminio tyrimo medžiagą;

- duoti rašytinius nurodymus dėl reikiamų ikiteisminio tyrimo veiksmų atlikimo;

- rengti ikiteisminio tyrimo eigos aptarimą, į kurį gali būti kviečiami informaciją apie tyrimo eigą pateikęs, ikiteisminį tyrimą organizuojantis ir jam vadovaujantis prokuroras, ikiteisminio tyrimo įstaigos ar padalinio vadovas ir kiti pareigūnai,

- pagal savo kompetenciją priimti kitus proceso sprendimus ar imtis reagavimo priemonių.

Trumpai aptarus šią teisinę procedūrą, matyti, jog ji yra labai formali. Kaip minėta, Aprašas ikiteisminio tyrimo terminus laiko daugiau procesiniu formalumu nei įtariamo, o ir nukentėjusio asmens teisės į greitą procesą užtikrinimo instrumentu. Aprašas nesuteikia jokių garantijų nei tam, kad ikiteisminio tyrimo terminų pratęsimas bus sąžiningas, paremtas visapusiška bylos sudėtingumo, valstybės ir įtariamo asmens elgesio procese analize, nei tam, kad įtariamasis ar nukentėjęs asmuo įgis realią galimybę ginčyti nepagrįstus ar neteisėtus ikiteisminio tyrimo terminų pratęsimus. Beje, aptariamam aspektu diskutuotina, ar BPK apskritai užtikrina teisę skusti ikiteisminio tyrimo termino pratęsimą – BPK bent jau tiesiogiai nenumato galimybės skusti *aukštesniojo prokuroro* rezoliucijos ikiteisminio tyrimo teisėjui, o, net ir apskundus tokią *aukštesniojo prokuroro* rezoliuciją ikiteisminio tyrimo teisėjui, tikėtina, kad būtų pripažinta, jog ikiteisminio tyrimo teisėjas yra nekompetentingas iš esmės spręsti ikiteisminio tyrimo terminų pratęsimu teisėtumo klausimą, nes taip imtųsi realizuoti konstitucinę prokuroro funkciją.

Platesnis kritinis požiūris į *aukštesniojo prokuroro* galimybes tęsti ikiteisminio tyrimo terminus išdėstytas ir aukščiau bendrai analizuojant BPK 176 straipsnį.

3.2. Įtariamojo (gynėjo) skundų dėl pernelyg ilgų ikiteisminio tyrimo trukmės (ikiteisminio tyrimo vilkinimo) nagrinėjimas (BPK 215 str.)

BPK 215 straipsnio 1 dalyje nurodyta: „jei per šešis mėnesius po pirmosios įtariamojo apklausos ikiteisminis tyrimas nebaigiamas, įtariamasis, jo atstovas ar gynėjas gali paduoti skundą ikiteisminio tyrimo teisėjui dėl ikiteisminio tyrimo vilkinimo“. Gavęs tokį įtariamojo ar jo gynėjo skundą, ikiteisminio tyrimo teisėjas privalo organizuoti žodinį posėdį (BPK 215 str. 2 d.) ir gali priimti sprendimą, *inter alia*, nutraukti ikiteisminį tyrimą (BPK 215 str. 3 d. 3 p.) arba įpareigoti prokurorą užbaigti ikiteisminį tyrimą per ikiteisminio tyrimo teisėjo nustatytą terminą (BPK 215 str. 3 d. 2 p.). Pagal BPK 215 straipsnio 4 dalį ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis gali būti apskūsta BPK 65 straipsnyje nustatyta tvarka *aukštesniajam teismui* bei numatyta galimybė pateikti pakartotinį skundą,

tačiau ne anksčiau kaip praėjus 3 mėnesiams po ankstesnio skundo išnagrinėjimo. Tad, priimtinos ikiteisminio tyrimo trukmės kontrolė pavesta teisingumo institucijai – ikiteisminio tyrimo teisėjui ar aukštesniajam teismui ir, priklausomai nuo įtariamojo ar jo gynėjo valios, gali būti periodinė.

Klausimas, ar ikiteisminis tyrimas vilkinamas ar ne, kaip minėta, tikrinamas žodinio proceso tvarka (BPK 215 str. 2 d.), suteikiant galimybę būti išklaustytiems. Šis ikiteisminio tyrimo nutraukimo pagrindas (dėl pernelyg ilgos tyrimo trukmės) yra absoliutus – taip nutrauktas ikiteisminis tyrimas negali būti atnaujintas, nepriklausomai nuo jokių naujai paaiškėjusių aplinkybių.

Atsižvelgiant į tai, darytina apibendrinanti išvada, jog BPK 215 straipsnyje įtvirtina teisminė ikiteisminio tyrimo trukmės pagrįstumo kontrolė yra efektyviausias įtariamo asmens teisės į priimtina procesą trukmę būdas.

Apžvelgus ikiteisminio tyrimo teisėjų ir aukštesniųjų teismų nutartis ikiteisminio tyrimo nutraukimo ar nenutraukimo klausimais, darytina išvada, jog iki šiol (bent jau iki 2010 m. spalio 1 d. įsigaliojusio BPK 176 straipsnio pakeitimo) teismai vadovavosi aukščiau šiame darbe išskirtais ir trumpai aprašytais EŽTT jurisprudencijos nulemtais kriterijais: bylos ar tyrimo sudėtingumu ir apimtimi, baudžiamojo persekiojimo institucijų ir įtariamojo (gynybos bendrai) elgesiu procese bei paties baudžiamojo proceso įtaka įtariamo asmens likimui.

Pavyzdžiui, Klaipėdos apygardos teismas kaip *aukštesnysis teismas*, nagrinėdamas skundą, pabrėžė: „aplinkybė, jog ikiteisminis tyrimas užsitęsė, pati savaime nereiškia, jog procesas yra vilkinamas. Tokiu atveju reikia įvertinti, ar ilgesnę ikiteisminio tyrimo trukmę lėmė objektyvios priežastys, ar pareigūnų neveiklumas. Šiuo atveju ikiteisminio tyrimo teisėjas padarė objektyvią išvadą, jog ikiteisminis tyrimas dėl A.M. galimai padarytos nusikalstamos veikos užtruko dėl objektyvių priežasčių. Dokumentų vertimas iš užsienio kalbos užsitęsė, tačiau kaip matyti iš bylos medžiagos, vertimą atliekanti institucija ikiteisminio tyrimo pareigūnų ne karta raginta greičiau atlikti pavestą užduotį“.¹¹⁵ Kitoje byloje Klaipėdos apygardos teismas pripažino, kad ikiteisminis tyrimas turi vilkinimo požymių, tačiau ikiteisminio tyrimo nenutraukė, nes „proceso greitumo reikalavimas neatleidžia teisėsaugos pareigūnų ir teismo nuo pareigos išaiškinti visas reikšmingas bylos aplinkybes. Iš teismų pateiktos ikiteisminio tyrimo medžiagos matyti, jog įtariamojo, nukentėjusiojo ir liudytojų parodymai yra prieštaringi. Apylinkės teismas

¹¹⁵ Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 3d. nutartis skundo nagrinėjimo byloje Nr. 1S-241-361/2009.

nutartyje teisingai konstatavo, jog ikiteisminis tyrimas šioje byloje yra užvilktas, tačiau nėra atliktas vienas iš svarbiausių procesinių veiksmų – įtariamojo atpažinimas, kuri atlikti būtina, todėl Kretingos rajono apylinkės prokuratūra užbaigti ikiteisminį tyrimą per vieną mėnesį įpareigoja pagrįstai“.¹¹⁶ Panašiai argumentuoja ir kitų apygardų teismai. Pavyzdžiui, Panevėžio apygardos teismas atkreipė dėmesį į tai, kad „BPK 215 straipsnyje numatytas šešių mėnesių terminas, kuriam praėjus po pirmos įtariamojo apklausos, numatyta įtariamojo ar jo gynėjo teisė kreiptis skundu į ikiteisminio tyrimo teisėją dėl ikiteisminio tyrimo vilkinimo“ [...] „jokiu būdu nereiškia, kad ilgiau nei šešis mėnesius trunkantis ikiteisminis tyrimas yra vilkinimas ir turi būti nutrauktas. Net ikiteisminio tyrimo teisėjui priėmus BPK 215 straipsnio 3 dalies 2 punkte numatytą sprendimą ir nustatčius konkretų terminą, per kurį prokuroras įpareigojamas ikiteisminį tyrimą pabaigti, šis terminas taip pat nėra naikinamas, nes BPK 215 straipsnio 5 dalyje yra numatyta prokuroro teisė kreiptis dėl ikiteisminio tyrimo termino pratesimo“.¹¹⁷ Kai kuriose bylose Panevėžio apygardos teismas tiesiogiai remiasi EŽTT jurisprudencija, nurodydamas, kad „pagal Europos žmogaus teisių teismo praktiką, proceso trukmės priimtinumą turi būti vertinamas atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes: bylos sudėtingumą ir pareiškėjo bei valdžios institucijų elgesį tiriant bylą. Tam, kad ikiteisminį tyrimą būtų galima nutraukti BPK 215 straipsnyje numatyta tvarka, turi būti nustatyta, jog ikiteisminis tyrimas byloje yra vilkinamas. Vilkinimu suprantama tai, kad bylos ikiteisminis tyrimas užsitęsė dėl ikiteisminio tyrimo pareigūnų neveiklumo, bet ne dėl kitų objektyvių aplinkybių“¹¹⁸ ar „[...] skundą nagrinėjantis teismas, susipažinęs su pateikta baudžiamosios bylos medžiaga, konstatuoja, kad ikiteisminis tyrimas pastarojoje byloje nebaigiamas dėl nepateisinamo delsimo, todėl yra pagrindas ikiteisminį tyrimą nutraukti (BPK 215 straipsnio 3 dalies 3 punktas). [...] nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje pernelyg ilgą ikiteisminio tyrimo trukmę sąlygojo ne skundžiamoje nutartyje nurodytos priežastys – pernelyg ilgai laukti atsakymai į raštus, o nepakankamai intensyvus ir nepakankamai kvalifikuotas bei netinkamai organizuotas ikiteisminio tyrimo įstaigos darbas. Nagrinėjamoji baudžiamoji byla aukščiau minimų kriterijų aspektu nelaikytina sudėtinga, nes atliekamas ikiteisminis tyrimas dėl galimai padarytos vienos nusikalstamos veikos, kuri nėra nei sunki, nei sudėtinga įrodymų rinkimo ir tyrimo požiūriu“¹¹⁹.

¹¹⁶ Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. spalio 4 d. nutartis skundo nagrinėjimo byloje Nr. 1S-659-107/2010.

¹¹⁷ Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 8 d. nutartis skundo nagrinėjimo byloje Nr. 1S-638-350/2009.

¹¹⁹ Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. birželio 15 d. nutartis skndo nagrinėjimo byloje Nr. 1S-494-168/2010.

Taigi, ir trumpai peržvelgta ikiteisminio tyrimo teisėjų bei apygardų teismų praktika rodo, kad BPK 215 straipsnyje įtvirtina teisminė ikiteisminio tyrimo trukmės pagrįstumo kontrolė yra realus ir veiksmingas viešojo intereso į išsamų procesą ir privataus įtariamo asmens intereso į priimtina procesą trukmę išbalansavimo būdas.

Beje, galimybė nutraukti ikiteisminį tyrimą dėl per ilgą trukmę numatyta Belgijos, Anglijos ir Airijos BPK¹²⁰.

¹²⁰ European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission) Study on the Effectiveness of National Remedies in Respect of Excessive Length of Proceedings Replies to the Questionnaires. Strasbourg, 15 February 2007. Study No. 316/2004, Cdl (2006) 026.

IŠVADOS

Apibendrinant aukščiau šiame magistro darbe pristatytą tyrimą, galima daryti tokias išvadas apie ikiteisminio tyrimo terminus:

1. Priimtina (protinga, adekvati, teisinga, sąžiningai ir t. t.) baudžiamojo proceso, tad ir ikiteisminio tyrimo trukmė yra tiek baudžiamojo proceso (procesinės veiklos) principas, tiek, įvertinus šiuo principu ginamas ir su privačiu asmeniu bei valstybiniais interesais susietas vertybes, baudžiamojo proceso tikslas.

2. *Greito proceso principas* yra universalus – juo tiek saugomas įtariamasis asmuo nuo neapibrėžtumo dėl savo teisinio likimo, tiek užtikrinami valstybiniai tikslai – protingas, realią prevenciją užtikrinantis atotrūkis tarp nusikalstamos veikos ir bausmės, įrodomosios informacijos kokybė, o per tai ir žmonių pasitikėjimas baudžiamąja justicija apskritai.

3. Protinga ikiteisminio tyrimo trukmė gali būti reguliuojama dviem būdais: įstatyme įvirtinant formalius, tam tikru laiko tarpu aiškiai apibrėžtus maksimalius ikiteisminio tyrimo terminus arba protingą ikiteisminio tyrimo trukmę pagrįsti bendruoju proceso greitumo principu, šio principo laikymosi kontrolę pavedant teisingumą įgyvendinančiai institucijai. Nors tiek visuomenė, tiek politikai nebuvo patenkinti Lietuvoje atliekamų ikiteisminių tyrimų trukme (tiksliau – tam tikrų konkrečių ikiteisminių tyrimų trukme) ir dėl to 2010 m. spalio 1 d. įsigaliojo BPK 176 straipsnio 1 dalies pakeitimai, numatantys konkrečius maksimalius ikiteisminių tyrimų terminus, abejotina, ar šie baudžiamojo proceso įstatymo pakeitimai sukurs norimą teigiamą efektą.

4. Efektyviausias protingos ikiteisminio tyrimo trukmės nustatymo būdas – tai teisminė ikiteisminio tyrimo trukmės pagrįstumo kontrolė remiantis EŽTT išskirtais *greito proceso* kriterijais.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

NORMINĖ MEDŽIAGA

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992. Nr. 33-1014;
2. 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildomais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7 (aktuali redakcija). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 96-3016;
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr.89-2741;
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (aktuali redakcija) *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 37-1341;
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Nr. I-180, *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 26-597;
6. 1993 m. sausio 28 d. Lietuvos Respublikos įstatymas Nr. I-57 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, baudžiamojo proceso ir administracinių teisės pažeidimų kodekso pakeitimo ir papildymo“, *Valstybės žinios*, 1993, Nr. 5-90;
7. Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymas. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 81-1514 (aktuali redakcija);
8. Ikiteisminio tyrimo terminų kontrolės tvarka, patvirtinta generalinio prokuroro 2003 m. balandžio 11 d. įsakymu Nr. I-47, *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 39-1805 ;
9. Ikiteisminio tyrimo terminų kontrolės tvarkos aprašas, patvirtintas generalinio prokuroro 2010 m. spalio 15 d. įsakymu Nr. I-142. *Valstybės žinios*, 2010, Nr. 124-6363;
10. *Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации*. [interaktyvus] [žiūrėta 2011-02-18]. Prieiga per internetą: <<http://www.zakonrf.info/upk/>>;

KONSTITUCINIO TEISMO NUTARIMAI

9. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 50 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, Nr. 104-2644;

10. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 39-1105;

11. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 118¹, 156¹ straipsnių, 267 straipsnio 5 punkto ir 317¹ straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 80-2423;

12. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 1-7;

13. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies, 234 straipsnio 5 dalies, 244 straipsnio 2 dalies, 407 straipsnio, 408 straipsnio 1 dalies, 412 straipsnio 2 ir 3 dalių, 413 straipsnio 5 dalies, 414 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų iširti, ar Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 7-254;

SPECIALIOJI LITERATŪRA

15. *European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ)*. Length of Court Proceedings in the Member States of the Council of Europe Based on the Case-Law. This report has been adopted by the CEPEJ at its 8th plenary meeting (Strasbourg, 6-8 December 2006);

16. GODA, Gintaras. *Kardomasis kalinimas ir žmogaus teisių apsauga (lyginamoji teisinė analizė)*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas, 1995;

17. GODA, Gintaras., *et al.* *Baudžiamojo proceso teisė*: vadovėlis. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005;

18. GODA, Gintaras. Baudžiamasis procesas teisinėje valstybėje. *Teisės problemos*, 1994, Nr. 3;
19. GUŠAUSKIENĖ M. Lygių procesinių teisių įgyvendinimo problemos ikiteisminiame tyrime. *Jurisprudencija*, 2005, 67(59);
20. JANKAUSKAS, Kęstutis. *Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucinėje jurisprudencijoje*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai: teisė (01 S). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2005;
21. KUKLIANSKIS, Samuelis. Ikiteisminio tyrimo teoriniai pagrindai. *Jurisprudencija*, 2005, t. 75(67);
22. KŪRIS, Egidijus. *Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-02-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrkt.lt/PKonferencijose/01.pdf>>;
23. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I–IV (1–220 straipsniai). Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003;
24. NEVERA, A., JURGELAITIENĖ, G. Per ilga baudžiamojo proceso trukmė ir teisinės gynybos priemonės. In *Verslo ir teisės aktualijos*. 2009;
25. STRAVOS, S. *The guarantees for accused persons under Article 6 of the European Convention on Human Rights*. An Anglysis of the Application of the Convention and a Comparison with Other Instruments. Nyderlandai: Martinus Nijhoff Publishers, 1993, p. 94;
26. ŠILEIKIS, Egidijus. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003;
27. ŠTARIENĖ, L. *Teisė į teisingą teismą pagal Europos žmogaus teisių konvenciją: teisės į teisingą teismą taikymo apimtis ir garantijos pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnio 1 dalį*. Monografija. Vilnius: Registrų centras, 2010;
28. Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius: Mintis, 1989;
29. *European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission) Study on the Effectiveness of National Remedies in Respect of Excessive Length of Proceedings Replies to the Questionnaires*. Strasbourg, 15 February 2007. Study No. 316/2004, Cdl (2006) 026;
30. *The right to a fair trial*. A guide to the implementation of Article 6 of the European Convention on Human Rights. Nuala Mole and Catharina Harby (2001, updated 2006). Human rights handbooks. Practical guides to the implementation of the European Convention on Human Rights Handbook;

31. HUGHES, Brian. *Psychology in court: an overview* [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.nuigalway.ie/law/GSLR/1998/art2.html>>;
32. Калиновский, К.Б. *Быстрота (срочность) уголовного судопроизводства – есть принцип уголовно-процессуального права* [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.kalinovsky-k.narod.ru/>>;
33. Kokias spragas atskleidė Kauno įvykiai? Straipsnis. In *Lietuvos Žinios*. Laikraštis. 2009 m. lapkričio 7 d. Nr. 258 (12485) [interaktyvus] [žiūrėta 2010-09-15]. Prieiga per internetą: <http://www.lzinios.lt/lt/2009-11-07/diskusija/kokias_spragas_atkleide_kauno_ivykiai.html>;

TEISMŲ PRAKTIKA

34. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1968 m. birželio 27 d. sprendimas byloje *Neumeister prieš Austriją*. Pareiškimo nr. 1936/63 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
35. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1969 m. lapkričio 10 d. sprendimas byloje *Stögmüller prieš Austriją*. Pareiškimo Nr. 1602/62 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-04-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
36. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1981 m. gegužės 6 d. sprendimas *Buchholz prieš Vokietiją*. Pareiškimo nr. 7759/77 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-04]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
37. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1982 m. liepos 15 d. sprendimas byloje *Eckle prieš Vokietiją*. Pareiškimo nr. 8130/78 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
38. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1982 m. gruodžio 10 d. sprendimas byloje *Foti ir kiti prieš Italiją*. Pareiškimų nr. 7604/76; 7719/76; 7781/77; 7913/77 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
39. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1982 m. gruodžio 10 d. sprendimas byloje *Corigliano prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 8304/78 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
40. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1983 m. liepos 13 d. sprendimas byloje *Zimmerman ir Steiner prieš Šveicariją*. Pareiškimo nr. 8737/79 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;

41. Europos žmogaus teisių Komisijos 1984 m. kovo 12 d. išvada byloje *Marijnissen prieš Nyderlandus*. Pareiškimo nr. 9193/80; [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
42. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1987 m. birželio 25 d. sprendimas byloje *Milasi prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 10527/83 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
43. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1989 m. liepos 7 d. sprendimas byloje *Union Alimentaria Sanders S.A. prieš Ispaniją*. Pareiškimo nr. 11681/85 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
44. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1989 m. liepos 24 d. sprendimas byloje *Haudschildt prieš Daniją*. Pareiškimo nr. 10486/83 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
45. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1990 m. spalio 23 d. sprendimas byloje *Huber prieš Šveicariją*. Pareiškimo nr. 12794/87 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
46. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *Angelucci prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 12666/87 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
47. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *Manzoni prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 11804/85 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
48. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *Alimena prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 11910/85 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-04-14]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
49. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *Mori prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 13552/88 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
50. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *Girolami prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 13324/87 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
51. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *Ferraro prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 13440/87 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05] Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
52. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *Adiletta ir kiti prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 13978/88; 14236/88; 14237/88

[interaktyvus][žiūrėta 2011-03-05] Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;

53. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *Pugliese prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 11849/85 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;

54. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *Ficara prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 12176.86 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>‘

55. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. vasario 19 d. sprendimas byloje *Triggiani prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 13509/88 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;

56. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1991 m. vasario 20 d. sprendimas byloje *Vernillo prieš Prancūziją*. Pareiškimo nr. 11889/85 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.

57. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1992 m. vasario 27 d. sprendimas byloje *Diana prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 11898/ 85 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05] Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;

58. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1992 m. spalio 12 d. sprendimas byloje *Boddaert prieš Belgiją*. Pareiškimo nr. 12929/87 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;

59. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1993 m. vasario 25 d. sprendimas byloje *Dobbertin prieš Prancūziją*. Pareiškimo nr. 13089/87 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;

60. Žmogaus Teisių Teismo 1996 m. kovo 25 d. sprendimas byloje *Mitap ir Muftuoglu prieš Turkiją*. Pareiškimo nr. 15530/89, 15531/89 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;

61. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1996 m. lapkričio 15 d. sprendimas byloje *Ceteroni prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 22461/93, 22465/93 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05] Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;

62. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1997 m. liepos 1 d. sprendimas byloje *Manzoni prieš Italiją*. Pareiškimo Nr. 19218/91 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-04-18]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;

63. Europos Žmogaus Teisių Teismo 1997 m. lapkričio 25 d. sprendimas byloje *Zana prieš Italiją*. Pareiškimo Nr. 18954/91 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-04-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;

64. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. gegužės 23 d. sprendimas byloje *Van Pelt prieš Prancūziją*. Pareiškimo nr. 31070/96 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-04-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
65. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. liepos 31 d. sprendimas byloje *Jecius prieš Lietuvą*. Pareiškimo nr. 34578/97 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
66. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. spalio 10 d. sprendimas byloje *Grauslys prieš Lietuvą*. Pareiškimo nr. 36743/97 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
67. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2000 m. gruodžio 21 d. sprendimas byloje *Jablonski prieš Lenkiją*. Pareiškimo nr. 33492/96 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
68. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. lapkričio 8 d. sprendimas byloje *Sari prieš Turkiją ir Daniją*. Pareiškimo nr. 21889/93 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
69. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2001 m. lapkričio 13 d. sprendimas byloje *Šleževičius prieš Lietuvą*. Pareiškimo nr. 55479/00 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
70. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. kovo 21 d. sprendimas byloje *Štašaitis prieš Lietuvą*. Pareiškimo nr. 47679/99 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.
71. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2002 m. gruodžio 19 d. sprendimas byloje *Salapa prieš Lenkiją*. Pareiškimo nr. 35489/97 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.
72. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. lapkričio 6 d. sprendimas byloje *Meilus prieš Lietuvą*. Pareiškimo nr. 53161/99 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.
73. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. lapkričio 25 d. sprendimas byloje *Schumacher prieš Liuksemburgą*. Pareiškimo nr. 63286/00 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-04-20]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
74. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. gruodžio 11 d. sprendimas byloje *Girdauskas prieš Lietuvą*. Pareiškimo nr. 70661/01 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;

75. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. gruodžio 11 d. sprendimas byloje *Carbonara ir Ventura prieš Italiją*. Pareiškimo nr. 24638/94 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
76. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2004 m. kovo 30 d. sprendimas byloje *Merit prieš Ukrainą*. Pareiškimo nr. 66561/01 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
77. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2004 m. liepos 8 d. sprendimas byloje *Vachev prieš Bulgariją*. Pareiškimo nr. 42987/98 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
78. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2004 m. liepos 20 d. sprendimas byloje *Absandze prieš Gruziją*. Pareiškimo nr. 57861/00. [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
79. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2004 m. rugpjūčio 14 d. sprendimas byloje *Marszal prieš Lenkiją*. Pareiškimo nr. 63391/00 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
80. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas byloje *Akcakale prieš Turkiją*. Pareiškimo nr. 59759/00 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
81. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. gegužės 23 d. sprendimas byloje *Kiper prieš Turkiją*. Pareiškimo nr. 44785/98 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
82. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. birželio 27 d. sprendimas byloje *Simonavičius prieš Lietuvą*. Pareiškimo nr. 37415/02 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
83. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. birželio 27 d. sprendimas byloje *Kuvikas prieš Lietuvą*. Pareiškimo nr. 21837/02 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-02]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>.
84. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. liepos 18 d. sprendimas byloje *Jakumas prieš Lietuvą*. Pareiškimo nr. 6924/02 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
85. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. liepos 27 d. sprendimas byloje *von Hoffen prieš Lichtenšteiną*. Pareiškimo nr. 5010/04 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;

86. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. liepos 17 d. sprendimas byloje *Gečas prieš Lietuvą*. Pareiškimo nr. 418/04 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
87. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. liepos 24 d. sprendimas byloje *Baškienė prieš Lietuvą*. Pareiškimo nr.11529/04 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
88. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. liepos 26 d. sprendimas byloje *Angelov ir Iliev prieš Bulgariją*. Pareiškimo nr. 55523/00 [interaktyvus] [žiūrėta 2011-03-05]. Prieiga per internetą: <<http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc/>>;
89. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. balandžio 25 d. kasacinė nutartis b/b Nr. 2K–329/2006;
90. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. kovo 6 d. kasacinė nutartis b/b Nr. 2K–181/2007;
91. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. liepos 20 d. kasacinė nutartis b/b Nr. 2K-602/2007;
92. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 13 d. kasacinė nutartis b/b Nr. 2K- 679/2007;
93. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 27 d. kasacinė nutartis b/b Nr. 2K–737/2007;
94. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. sausio 15 d. kasacinė nutartis b/b Nr. 2K-7-127/2008;
95. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. rugsėjo 18 d. kasacinė nutartis b/b Nr. 2K–331/2008;
96. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. spalio 20 d. kasacinė nutartis b/b Nr. 2K-390/2009;
97. Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 3d. nutartis skundo nagrinėjimo byloje Nr. 1S-241-361/ 2009;
98. Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. spalio 4 d. nutartis skundo nagrinėjimo byloje Nr. 1S-659-107/2010;
99. Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. rugsėjo 8 d. nutartis skundo nagrinėjimo byloje Nr. 1S-638-350/ 2009;
100. Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010m. birželio 15d. nutartis skundo nagrinėjimo byloje Nr.1S-494-168/2010.

SANTRAUKA

Magistro darbas susideda iš turinio, įžangos, dviejų pagrindinių dalių, išvadų, santraukų lietuvių ir vokiečių kalbomis ir literatūros sąrašo.

Įžangoje aptariamas magistro darbo temos naujumas ir jos teorinis bei praktinis aktualumas, pristatomas magistro darbo objektas, išvardijami magistro darbe keliami tikslai ir uždaviniai, pristatomi tyrimo metodai.

Pirmoje darbo dalyje nagrinėjamas proceso greitumo principas: pateikiamas jo paaiškinimas remiantis teismų (Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo) praktika, šio principo esmė ir jo reikšmė bei svarba baudžiamajame procese

Antrojoje dalyje rašoma tiesiogiai apie ikiteisminio tyrimo terminus. Šioje dalyje, remiantis Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, nagrinėjamas protingo termino ir proceso per trumpiausią laiko tarpą principas ir šio principo įgyvendinimo ikiteisminio tyrimo stadijoje ypatumai, t. y. nagrinėjamas Baudžiamojo proceso kodekso 176 straipsnyje įtvirtintas ikiteisminio tyrimo per įmanomai trumpiausią laiko tarpą principas. Be to, apžvelgiama, kaip Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje aptariami kriterijai, kuriais remiantis sprendžiama, ar ikiteisminis tyrimas atitinka reikalavimą jį atlikti per įmanomai trumpiausią laiko tarpą, t. y. bylos sudėtingumas, įtariamojo ir valdžios institucijų elgesys bei baudžiamojo proceso (jame taikytų prievartos ir kitų priemonių) poveikis baudžiamajon atsakomybėn traukiamo asmens padėčiai. Taip pat šioje dalyje pateikiama Baudžiamojo proceso kodekso normų, nustatančių ikiteisminio tyrimo terminus, apžvalga, t. y. 1961 m. ir naujojo Baudžiamojo proceso kodekso 176 straipsnyje po 2010 m. spalio 1 d. pakeitimų atsiradę aiškiai apibrėžti ikiteisminio tyrimo terminai ir iki 2010 m. spalio 1 d. pakeitimų ikiteisminio tyrimo per kuo trumpiausią laiko tarpą bendras principas bei šių nuostatų vertinimas. Šioje dalyje taip pat skiriama dėmesio ikiteisminio tyrimo terminų užtikrinimui ir kontrolei.

Darbo pabaigoje pateiktos keturios pagrindinės išvados, padarytos darbe atlikto tyrimo pagrindu.

ZUSAMMENFASSUNG

ZUR FRAGE DER TERMINOLOGIE DES VORGERICHTLICHEN ERMITTLUNGSVERFAHRENS

Aus der Studie, die in der Magisterarbeit vorgestellt worden ist, lassen sich folgende Schlussfolgerungen über die Terminologie des vorgerichtlichen Ermittlungsverfahrens ziehen:

Erstens. Die annehmbare (kühne, vernünftige, adäquate, gerechte, gewissenhafte ect.) Dauer des Gerichtsverfahrens, damit auch die des vorgerichtlichen Ermittlungsverfahrens gilt sowohl als Prinzip des Strafverfahrens als auch als dessen Ziel, wenn aufgrund dieses Prinzips die Werte verteidigt werden, die auf die private Person oder auf staatliches Interesse zurückzuführen sind.

Zweitens. *Das Prinzip des schnellen Verfahrens* gilt als universelles Prinzip – die verdächtige Person wird damit vor seinem undefinierbaren juristischen Schicksal geschützt, andererseits damit werden die staatlichen Interessen gesichert – ein vernünftiger Abstand zwischen der Straftat und der Strafe, die Qualität des Beweismaterials und damit – das im Großen und Ganzen gestiegene Vertrauen gegenüber der Strafjustiz.

Drittens. Vernünftige Dauer des vorgerichtlichen Ermittlungsverfahrens kann zweierlei geregelt werden: gesetzliche Verankerung der formellen, durch gewissen Zeitraum beschränkten Dauer des vorgerichtlichen Ermittlungsverfahrens einerseits, oder die Begründung der vernünftigen Dauer des vorgerichtlichen Ermittlungsverfahrens durch das allgemeine Prinzip des kurzfristigen Verfahrens andererseits, das von der juristischen Behörde kontrolliert wird, die nämlich beauftragt ist, die rechtliche Gerechtigkeit zu vollziehen.

Trotz großer Unzufriedenheit der Bevölkerung Litauens und seitens der politischen Kräfte wegen der Dauer der vorgerichtlichen Ermittlungsverfahren (genauer: einiger besondere gesellschaftliche Aufmerksamkeit hervorgerufener Verfahren) und folglich des Inkrafttretens der Änderung des Strafgesetzbuches vom 1.10.2010 (Artikel 176, Teil 1.), die konkrete maximale Befristung des vorgerichtlichen Ermittlungsverfahrens vorgesehen hatte, bleibt es trotzdem zu bezweifeln, ob diese Veränderungen zu dem gewünschten positiven Ergebnis führen kann.

Viertens. Die wirksamste Art und Weise für die Feststellung der Dauer des vorgerichtlichen Ermittlungsverfahrens wäre die Kontrolle der Begründung der Dauer des vorgerichtlichen Ermittlungsverfahrens, also, die Kriterien *des schnellen Verfahrens*, die durch das Europäische Gericht der Menschenrechte bezeichnet worden sind.